

Soubor budov zastupitelského úřadu ČSR v Pekingu. Reprezentace státu a památková péče

Petr KLÍMA

DOI: <https://doi.org/10.56112/zpp.2023.1.01>

ABSTRAKT: Studie přibližuje okolnosti vzniku, výslednou podobu i další osudy souboru budov československého velvyslanectví v Pekingu v kontextu reprezentace státu a památkových hodnot „státní“ architektury. Text vychází především z důkladného výzkumu pramenů v Archivu Ministerstva zahraničí ČR, Státním oblastním archivu v Praze a Národním technickém muzeu. Na podrobné analýze procesu zajištění návrhu a jeho následného vývoje ilustruje úzké sepětí architektury a politiky, stejně jako formování požadavků státního aparátu na reprezentaci státu v období posunu ideologického i architektonického diskurzu. Závěrečná část tematizující památkové aspekty čerpá i ze soudobých vyjádření zástupců státu a z recentních publicistických výstupů. Studie také poukazuje na významný vliv zejména ekonomických aspektů na požadavky státu i na práci autorů návrhu, stejně jako na spíše pasivní přístup resortu zahraničních věcí k památkovým hodnotám budov zastupitelských úřadů z poválečného období. Kromě popisu role architektury coby nástroje politického vedení země a zároveň možností autonomního vyjádření architektů pohotově reagujících i na podněty zvenčí spočívá její přínos v obrácení pozornosti veřejnosti ke stavbě, resp. stavbám nacházejícím se mimo domácí zorné pole.

KLÍČOVÁ SLOVA: československé velvyslanectví; Peking; reprezentace státu; rekonstrukce; památková péče; Karel Bubeníček; Karel Filsak; Jiří Louda; Jan Šrámek

The set of buildings of the Czechoslovak Embassy in Beijing. Representation of the state and conservation

ABSTRACT: This study presents the circumstances of the creation, the final form, and further fate of the Czechoslovak Embassy in Beijing in the context of the representation of the state and the monumental values of “state” architecture. The text is based primarily on thorough research of sources in the Archives of the Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic, the State Regional Archives in Prague, and the National Technical Museum. Through a detailed analysis of the process of securing the design and its subsequent development, it illustrates the close interconnection between architecture and politics as well as the shaping of the state apparatus’ demands for state representation during a period of shifting ideological and architectural discourse. The final section thematizing monumental aspects also draws on contemporary statements by state representatives and recent journalistic outputs. The study also highlights the significant influence of particularly economic aspects on the state’s requirements and the work of the designers, as well as the rather passive approach of the Ministry of Foreign Affairs to the monumental values of embassy buildings from the post-war period. Apart from describing the role of architecture as a tool of political leadership of the country and at the same time the possibilities of autonomous expression of architects promptly reacting to external stimuli, its contribution lies in turning the public’s attention to the building or buildings located outside the domestic field of vision.

KEYWORDS: Czechoslovak embassy; Beijing; representation of the state; reconstruction; conservation; Karel Bubeníček; Karel Filsak; Jiří Louda; Jan Šrámek

Mezi nejvýraznější stavby, kterými se Československo v období tzv. státního socialismu prezentovalo v zahraničí, patřila kromě výstavních pavilonů i řada objektů zastupitelských úřadů. Zkoumání procesů vedoucích ke vzniku projektů a k jejich realizaci, stejně jako analýza těchto budov naznačuje, jakým způsobem stát hledal a utvářel formy své vnější reprezentace a jejich prostřednictvím konstruoval identitu státu. Na reprezentaci Československa a vztah architektury a domácí politiky se v uplynulých letech soustře-

dily širší výstavní a publikační projekty Vysoké školy uměleckoprůmyslové v Praze *Budování státu a Architektura a česká politika v 19.–21. století*. První z nich se velvyslanectví z let 1948–1989 dotkl spíše okrajově,¹ v rámci druhého vzniklo několik kratších statí a také tato studie.² V témže období se vybrané československé ambasády

■ Poznámky

1 PK [Petr Klíma], Československé velvyslanectví v Brazílii, in: Milena Bartlová – Jindřich Vybíral et al., *Budování státu. Reprezentace Československa v umění, architektuře a designu*, Praha 2015, s. 142. – Idem, Československé velvyslanectví v Londýně, in: ibidem, s. 143. – Idem, Zastupitelský úřad ČSSR v Berlíně, in: ibidem, s. 147.

2 Petr Klíma, Reprezentace státu v zahraničí, in: Cyril Říha et al., *Architektura a česká politika v 19.–21. století*, Praha 2022, s. 232–237.

1

2

staly předmětem akademických studií;³ další vysokoškolské práce se dílčím způsobem zabývaly reprezentací státu v zahraničí.⁴ Větší pozornost si však zatím získaly exponovanější stavby tehdejších československých výstavních pavilonů, kterým domácí badatelky a badatelé věnovali samostatné monografie.⁵

Předložená studie představuje detailní sondu do naznačeného výzkumného pole, vystavenou zejména na důkladném výzkumu archivních pramenů.⁶ Objektem jejího zájmu se staly okolnosti vzniku, výsledná podoba i další osudy souboru budov československého velvyslanectví v Pekingu. Na podrobné analýze procesu zajištění

návrhu a jeho následného vývoje text ilustruje úzké sepětí architektury a politiky, stejně jako formování požadavků státního aparátu na reprezentaci státu v období posunu ideologického i architektonického diskurzu. Naznačí přitom, jak důležitou úlohu hrály v celé věci kromě zahraničněpolitických preferencí státu a byrokratických procedur i ekonomické aspekty. Zároveň tato práce akcentuje památkové hodnoty ambasád – v čele s velvyslanectvím v Pekingu – coby typologicky svébytných staveb zpravidla mimořádných kvalit, upozorňuje na rozpačitý přístup českého státu k nim a pokouší se analyzovat možnosti jejich zachování a ochrany i vně čes-

Obr. 1. Mosgorprojekt, sídlo československého velvyslanectví v Moskvě, 1954–1955, exteriér budovy. Foto: Michaela Janěčková, 2014.

Obr. 2. Mosgorprojekt, sídlo československého velvyslanectví v Moskvě, 1954–1955, interiér budovy. Foto: Michaela Janěčková, 2014.

kého území, a tedy i mimo působnost orgánů tuzemské památkové péče.

Poúnorové Československo a zastupitelské úřady

Během prvního poválečného desetiletí navázalo Československo na prvorepublikovou stavební aktivitu v zahraničí realizací pouze jednoho komplexního zastupitelského úřadu. Vzhledem k povaze a zahraničněpolitické orientaci poúnorového režimu jím bylo příznačně velvyslanectví v Moskvě, vystavěné v letech 1954–1955. V době zahájení stavby sloužilo Československu v zahraničí 56 zastupitelských úřadů, z větší části využívajících pronajaté budovy. V roce 1955 však začalo ministerstvo zahraničních věcí preferovat umísťování zastupitelských úřadů do vlastních objektů.⁷ Nová výstavba umožňovala – kromě jiného – vyjádřit v architektuře budov „ideově reprezentativní

■ Poznámky

3 Barbora Herichová, *Věra a Vladimír Machoninovi: Budova velvyslanectví České republiky v Berlíně* (bakalářská práce), Seminář dějin umění FF MU, Brno 2017. – Nina Machková, *Velvyslanectví ČSSR v Londýně* (diplomová práce), Ústav pro dějiny umění FF UK, Praha 2017, s. 74–75. Československým ambasádám se v souvislosti s dílem Karla Filsaka a Jana Šrámka či v samostatných statích na stránkách časopisu *Architekt a Umění* v minulosti opakovaně věnoval Rostislav Švácha.

4 Adam Štěch, *Zbyněk Hřivnáč a interiérový design padesátých až sedmdesátých let* (diplomová práce), Ústav pro dějiny umění FF UK, Praha 2013. – Petra Papežová, *Architektura ve službách Československých aerolinií. Interiéry reprezentačních cestovních kanceláří ČSA a letiště Praha-Ruzyně v 60. letech* (diplomová práce), Ústav pro dějiny umění FF UK, Praha 2017.

5 Vít Havránek et al., *Bruselský sen: Československá účast na Světové výstavě Expo 58 v Bruselu*, Praha 2008. – Terezie Nekvindová – Daniela Kramarová a kol., *Automat na výstavu: Československý pavilon na Expo 67 v Montrealu*, Praha 2017. – Ondřej Hojda, *Ósaka 1970: architektura, environment, média*, Praha 2022.

6 Zejména z fondů Archivu Ministerstva zahraničních věcí ČR.

7 Archiv Ministerstva zahraničních věcí (dále jen Archiv

3

4

charakter“ zastupitelského úřadu, aby „odrážel zásady našeho lidově demokratického zřízení“.⁸ Přesto tehdy novostavby přicházely v úvahu ještě „jen ve zcela ojedinělých případech“.⁹

O zřízení nových zastupitelských úřadů a místech výstavby nových budov a areálů rozhodovala vláda na základě zahraničněpolitické orientace státu, kterou tehdy určovala zahraniční politika Sovětského svazu, návrhů a požadavků *zamini* či samotných titulářů.¹⁰ Přestože se československá zahraniční politika od druhé poloviny 50. let minulého století začala orientovat i na politickou, hospodářsko-ekonomickou a kulturní spolupráci s rozvojovými zeměmi a dekolonizovanými státy,¹¹ s ohledem na „rozvoj bratrských styků se socialistickými zeměmi“ byly nové zastupitelské úřady primárně zřizovány v *lidově demokratických* státech spadajících do sféry vlivu Sovětského svazu.¹² Totéž kritérium platilo do počátku 60. let i pro výběr míst novostaveb. Již začátkem 50. let začalo Československo rozvíjet styky s Čínou lidovou republikou. V květnu 1952 obě země podepsaly dohodu o kulturní spolupráci, v březnu 1957 pak v Pekingu uzavřely smlouvu o přátelství a spolupráci.¹³ Stavba nového velvyslanectví se „vzhledem k důležitosti úřadu“ na půdě *zamini* projednávala již roku 1955, a to zároveň s realizací nových velvyslanectví v Sofii a severokorejském Pchjongjangu.¹⁴ Výstavbu komplexu v Pekingu potvrdila vláda v usnesení č. 342 z března 1957. Stavba měla začít v prvním čtvrtletí následujícího roku.¹⁵

Novostavba československého velvyslanectví v Pekingu

Stavební program velvyslanectví v Pekingu připravilo ministerstvo zahraničních věcí již v listopadu 1954, tedy v době, kdy již probíhala výstavba ambasády v Moskvě. Tamější zastupitelský úřad se coby výlučný projekt realizoval podle návrhu sovětských architektů z Mosgorprojektu zpracovaného v intencích socialistického realis-

mu místní provenience. Československá strana na projektu i jeho uskutečnění participovala jen dílčím způsobem,¹⁶ příprava stavby v Pekingu proto pro ministerstvo zahraničních věcí v mnoha ohledech představovala novum.¹⁷ Průběh i výsledek výstavby v Moskvě, která byla kvůli prostorově i materiálově velkorysému objektu, bohaté výzdobě a velmi omezené dodávce materiálů z Československa mimořádně nákladná, nicméně reflektovala. Poučení z Moskvy se kromě důrazu kladeného na přepravu materiálů z ČSR promítlo především do návrhu rozsahu a charakteru stavebního programu – reprezentační prostory se měly napříště omezit ve prospěch „zdůvodněných prostor úředních a bytových“, vyloučeny byly také všechny „nadměrnosti“, a to včetně umělecké výzdoby a vnitřního vybavení.¹⁸ A když například v roce 1954 tehdejší československý titulář v Číně František Komzala doporučoval, aby se stavbou bylo započato co nejdříve,¹⁹ a jako podklady zaslal do Prahy kopie velmi jednoduchých náčrtků půdorysů

■ Poznámky

MZV), f. Generální sekretariát 1955–1964, kart. 27. Při koupi budovy ministerstvo zvažovalo rentabilitu vzhledem ke kupní ceně a provozovacím i udržovacím nákladům.

8 Zpráva k návrhu výhledového plánu a stavebně-investiční činnosti MZV na 15 let – období 1958–1972 pro schůzi kolegia 10. 7. 1958. Archiv MZV, f. Porady kolegia 1953–1989, kart. 35.

9 Zpráva o stavu materiálního vybavení čs. zastupitelských úřadů podle stavu k 30. 4. 1954. Archiv MZV, f. Porady kolegia 1953–1989, kart. 6.

10 Návrhy zaměstnanců zastupitelských úřadů na koupě budov byly vždy projednávány s teritoriálními odbory. Zpráva o zkušenostech s adaptací budov pro ZÚ pro schůzi kolegia 8. 11. 1957. Archiv MZV, f. Porady kolegia 1953–1989, kart. 30.

Obr. 3. Karel Filsak – Karel Bubeníček – Jiří Louda – Jan Šrámek, soubor budov československého velvyslanectví v Pekingu, 1958–1961, úřední část hlavního objektu při pohledu z ulice. Foto: MZV ČR, konec 60. let 20. století.

Obr. 4. Karel Filsak – Karel Bubeníček – Jiří Louda – Jan Šrámek, soubor budov československého velvyslanectví v Pekingu, 1958–1961, nádvoří před úřední částí hlavního objektu a budovou obchodního oddělení. Foto: MZV ČR, konec 60. let 20. století.

11 František Zbořil, *Československá a česká zahraniční politika. Minulost a současnost*, Praha 2010, s. 115.

12 Pozornost věnovanou velvyslanectvím v těchto státech dokládají i adaptační práce, které do roku 1957 proběhly ve Varšavě, Bukurešti a Budapešti. Zpráva o zkušenostech s adaptací budov pro ZÚ pro schůzi kolegia 8. 11. 1957 (pozn. 10).

13 Zbořil (pozn. 11), s. 115.

14 Ještě v roce 1957 označovaném jako Fenjan. Se stavbou nové budovy velvyslanectví v Pchjongjangu dalo *zamini* souhlas v roce 1956. Ještě v listopadu 1958 však záměr Pchjongjiang nebyl schválený vládou; pro ambasádu v Sofii nebyl ještě k dispozici pozemek. *Informativní zpráva o stavu připravenosti výstavby čs. ZÚ v Pekingu a Pchjongjangu*. Archiv MZV, f. Porady kolegia 1953–1989, kart. 32.

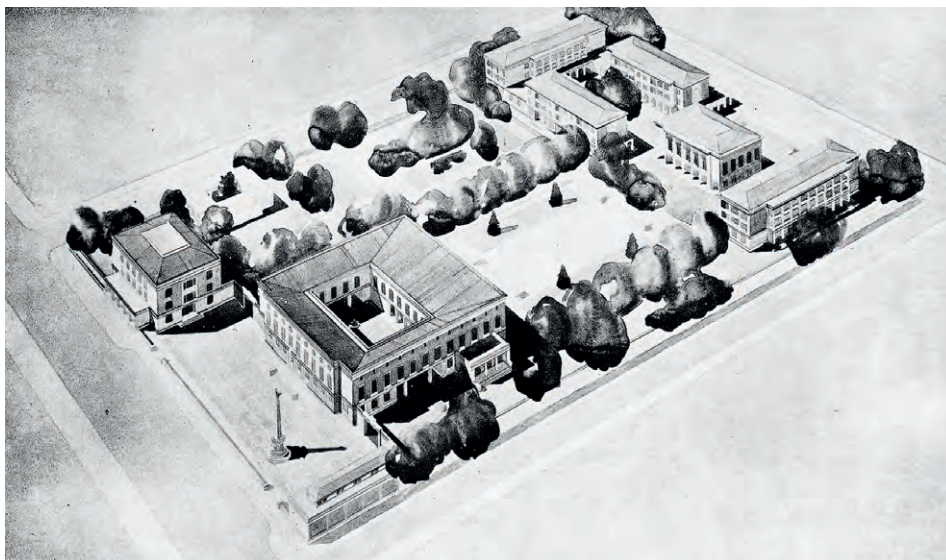
15 Návrhy na koupi /stavbu/ budov pro ZÚ v r. 1957 z 30. 8. 1956. Archiv MZV, f. Porady kolegia 1953–1989, kart. 21.

16 Na návrhu interiéru se podíleli zaměstnanci pražského Stavoprojektu, mezi nimi i František Cubr a Zdeněk Pokorný, pozdější spoluautoři projektu československého pavilonu na Expo 58 v Bruselu.

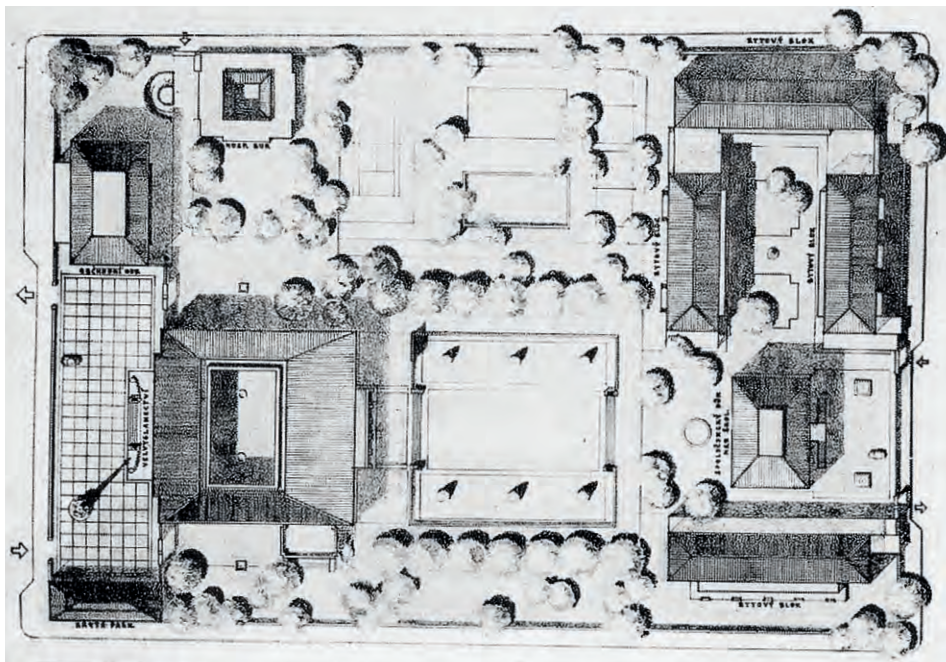
17 K tomu přispělo i přerušení kontinuity činnosti MZV kvůli 2. světové válce i výměně kádrů po únoru 1948.

18 Archiv MZV, f. Generální sekretariát 1955–1964, kart. 27.

19 Domníval se, že se tak stane ještě v roce 1955 a že v téže roce (!) bude stavba dokončena. Archiv MZV, f. Porady kolegia 1953–1989, kart. 6.

5

6

7

Obr. 5. Karel Filsak – Karel Bubeníček – Jiří Louda – Jan Šrámek, soutěžní návrh československého velvyslanectví v Pekingu, perspektiva celku, 1956. Repró: Karel Stráník, *Soutěž na velvyslanectví ČSR v Pekinu*, *Architektura ČSR XVI*, 1957, č. 3, s. 120.

Obr. 6. Karel Filsak – Karel Bubeníček – Jiří Louda – Jan Šrámek, soutěžní návrh československého velvyslanectví v Pekingu, situace, 1956. Repró: Karel Stráník, *Soutěž na velvyslanectví ČSR v Pekinu*, *Architektura ČSR XVI*, 1957, č. 3, s. 120.

Obr. 7. Karel Filsak – Karel Bubeníček – Jiří Louda – Jan Šrámek, soutěžní návrh československého velvyslanectví v Pekingu, pohled z ulice na hlavní vstup, 1956. Repró: Karel Stráník, *Soutěž na velvyslanectví ČSR v Pekinu*, *Architektura ČSR XVI*, 1957, č. 3, s. 121.

a ceník stavebního materiálu, po zkušenostech se stavbou v Moskvě MZV doporučilo, aby nejdříve byla provedena řádná příprava projektu a zajištění materiálu pro stavbu z Československa.²⁰

Ideologické požadavky na formu nového velvyslanectví však státní aparát jasně neformuloval, přestože šlo o stavbu s „trvalým politickým významem“.²¹ Navíc se krátce po vypracování stavebního programu začala ideologická kritéria v architektuře zemí východního bloku měnit. Doktrína socialistického realismu, která ovládala oficiální architektonický diskurs Československa a dalších sovětských satelitů od roku 1950, se začala bortit v prosinci 1954 po projevu Nikity Chruščova na všeodborovém sjezdu sovětských architektů a stavitelů v Moskvě. První tajemník Komunistické strany Sovětského svazu v něm odsoudil „ozdobnictví“ v architektuře jako mrhání prostředky i pracovním úsilím, odmítl monumentalitu a plédoval za racionalismus a modernizaci. Destalinizaci architektury a její nové směřování v listopadu 1955 potvrdilo i rozhodnutí ústředního výboru KSSS o odstranění zdobnictví v plánování a stavění a v únoru 1956 i Chruščovův referát na 20. sjezdu KSSS, tvrdě odsuzující Stalina a kult osobnosti.²²

Investiční úkol a základní východiska

Ideologický rozměr a s ním související požadavky na formu stavby velvyslanectví hrály sekundární roli i v investičním úkolu, vypracová-

■ Poznámky

²⁰ Ibidem.

²¹ Zpráva k návrhu výhledového plánu a stavebně-investiční činnosti MZV na 15 let – období 1958–1972 pro schůzi kolegia 10. 7. 1958 (pozn. 8).

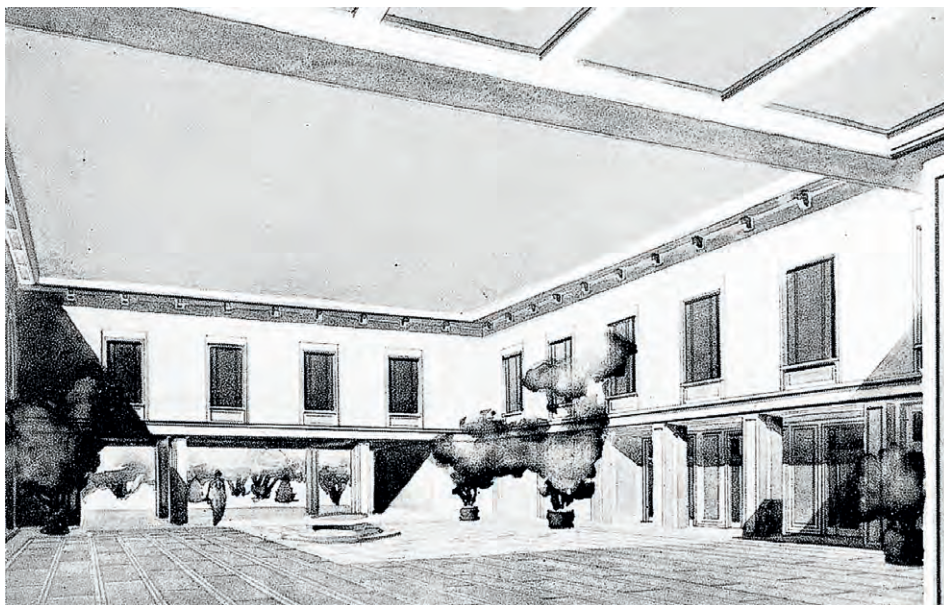
²² Srov. Anders Åman, *Architecture and Ideology in Eastern Europe during the Stalin Era: An Aspect of Cold War History*, Cambridge 1992. – Augustin Ioan, *Power, Play and National Identity. Politics of modernization in central and east-european architecture*, Bucharest 1999.

Obr. 8. Karel Filsak – Karel Bubeníček – Jiří Louda – Jan Šrámek, soutěžní návrh československého velvyslanectví v Pekingu, nádvoří hlavního objektu, 1956. Repr: Karel Stráník, *Soutěž na velvyslanectví ČSR v Pekinu*, *Architektura ČSR XVI*, 1957, č. 3, s. 121.

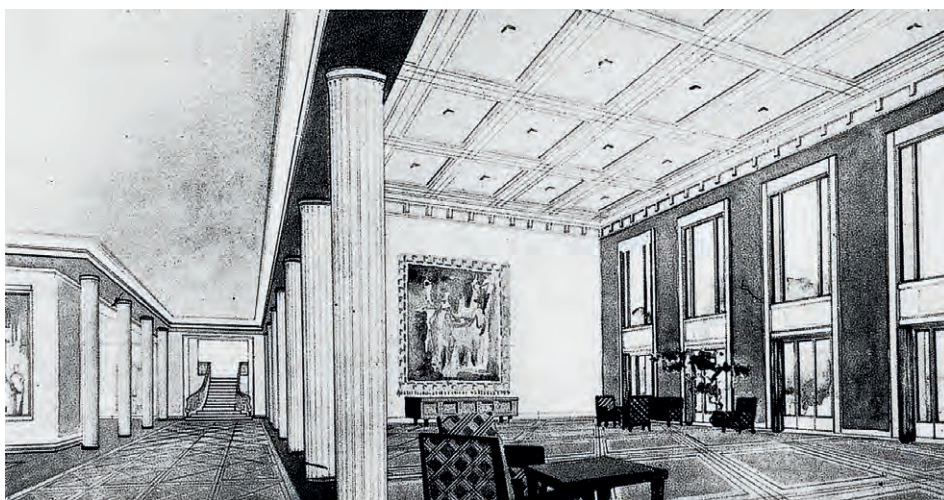
Obr. 9. Karel Filsak – Karel Bubeníček – Jiří Louda – Jan Šrámek, soutěžní návrh československého velvyslanectví v Pekingu, přijímací hala, 1956. Repr: Karel Stráník, *Soutěž na velvyslanectví ČSR v Pekinu*, *Architektura ČSR XVI*, 1957, č. 3, s. 121.

vaném na základě stavebního programu odsouhlaseného ministrem zahraničních věcí Václavem Davidem 15. 4. 1955.²³ Dřívější jistoty se otřásl, navíc ideologický fundament architektury socialistického realismu spočíval v často nejasných vyjádřeních politiků („architektura socialistická obsahem a národní formou“),²⁴ která architekti nezřídka následovali spíše intuitivně (soutěžní podmínky schválené o půl roku později již požadavky na architektonický výraz objektů reprezentujících stát obsahují). Podle investičního úkolu měla nová výstavba – na rozdíl od stávajících budov zastupitelského úřadu – uspokojit nároky na „patřičnou státní reprezentaci“;²⁵ čínská strana doporučovala, „aby architektura měla český charakter“.²⁶ Další čínské požadavky na podobu velvyslanectví se odvíjely především od místa výstavby, které investiční úkol zhodnotil jako exponované a vyžadující „velmi citlivé zástavby“. Soubor budov měl být koncipován jako „volné parkové obestavění parcely“,²⁷ s objekty, jejichž výška neměla překročit tři nadzemní podlaží a které měly mít nízké střechy s nerušivě umístěnými anténami vysílače. Číňané si také vymínili posouzení a schválení úvodního projektu Vládním výborem pro výstavbu Pekingu; stavební (tzv. technický) projekt pak měl projít tamějším Ústředním stavebním úřadem. Účast autora při projednání plánů byla žádoucí.

Jako místo výstavby zvolilo roku 1955 čínské ministerstvo zahraničních věcí téměř tříhektarový, původně zemědělský pozemek obdélníkového tvaru s nepatrnou výsečí, nalézající se ve východním sektoru Pekingu vně hradeb starého města. Čínské ministerstvo zahraničí ve spolupráci s ústředním projektovým úřadem města v této části metropole připravovalo plán výstavby mezinárodní čtvrti Chao Yang (Obrácený ke slunci), která měla hostit další zastupitelské úřady.²⁸ V blízkosti budoucí československé parcely, umístěné v ortogonální urbanistické struktuře a ze všech stran lemované veřejnými komunikacemi, měly své místo nalézt zejména stavby pro diplomacii: na severní straně objekty polského velvyslanectví, na východě objekty dalšího zastupitelského úřadu,²⁹ na jižní straně sedmipodlažní budova

8

9

mezinárodního klubu³⁰ a na západní straně sektorový park kultury a oddechu s třípodlažním kulturním domem a dvojpodlažní halou pro veřejná shromáždění. V blízkosti pozemku se měla nacházet také nemocnice a menší zastupitelské úřady určené k pronájmu.

Kromě rituálně zmíněných „bratrských vztahů mezi Čínskou lidovou republikou a naší republikou“³¹ a navazované kulturní, hospodářské a vědecko-technické spolupráce odůvodňoval novostavbu především nevyhovující stav tehdejšího československého velvyslanectví v Pekingu. Nemaje k dispozici vlastní budovy, sídlil zastupitelský úřad ve staré vilové zástavbě u Zakázaného města a v několika dalších pronajatých objektech. Rozmístění jednotlivých

25 Investiční úkol. Archiv MZV, f. Porady kolegia 1953–1989, kart. 30.

26 Ibidem.

27 Čínská strana měla také určit druhy zeleně a sadyvých úprav včetně „tvaru, velikosti a výšky vegetace“. Ibidem.

28 „O stavbě zastupitelského úřadu v této čtvrti tehdy jednalo kromě ČSR už jen Polsko a NDR.“ Z historie české ambasády v Pekingu, *Velvyslanectví České republiky v Pekingu*, http://www.mzv.cz/beijing/cz/o_velvyslanectvi/padesatilet_na_slunci_vyroci_ceske.html, vyhledáno 21. 9. 2017.

29 Patrně šlo o velvyslanectví Německé demokratické republiky. Ibidem.

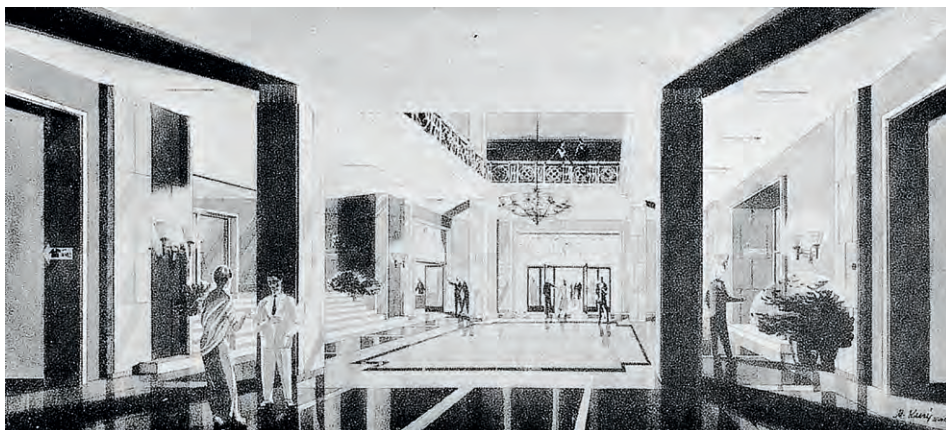
30 S největší pravděpodobností se jednalo o diplomatický klub, který měl omezit nároky zástupců ostatních států na zvětšení pozemků a obsahovat zařízení určená ke společnému trávení volného času zaměstnanců ambasád. Ibidem.

31 Investiční úkol (pozn. 25).

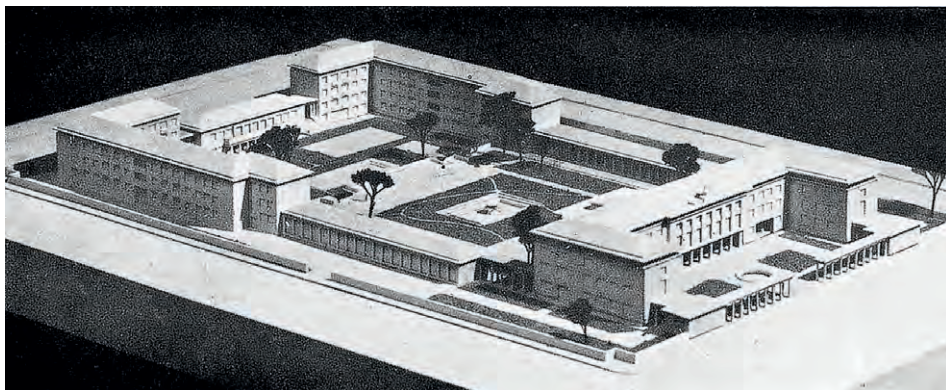
■ Poznámky

23 Václav David (1910–1996) vedl resort mezi lety 1953 a 1968.

24 Ioan (pozn. 22), s. 75.

10

11

oddělení úřadu v různých částech města komplikovalo jejich spolupráci, navíc byly stávající budovy stísněné. Nevhodné bylo i ubytování pracovníků velvyslanectví, a to jak kvůli roztržitosti, která znemožňovala „družný a kolektivní život našich občanů“, ³² tak pro nedostatečné hygienické zařízení ohrožující zdraví zaměstnanců. Podstatnou roli hrály i důvody hospodářské, neboť stát za pronajaté objekty a byty platil vysoké nájemné v nedostatkových devizách.

Komplex velvyslanectví měl sestávat ze skupiny objektů pokrývajících obvyklé funkce ambasády, tj. z úřední budovy, rezidence velvyslance, obytné budovy zaměstnanců a potřebného zázemí, v tomto případě „závodní“ kuchyně a jídelny, mateřské školy a garáže. Resort zahraničních věcí také doporučil na parkově upravený pozemek situovat hřiště a bazén. ³³ Obestavěný prostor plánovaného souboru se s více než 57 000 m³ téměř vyrovnal rozsahu zastupitelského úřadu v Moskvě. Celkové náklady úřad předběžně vyčíslil přibližně na 17 milionů Kčs. Investiční úkol upozorňoval na náročné seismografické (sic!) a klimatické podmínky, které se promítají do návrhů místních staveb – například kvůli značným tepelným rozdílům a zejména letním vedrům dosahuje konstrukční výška budov zpravidla 360 cm. Velkému rozptýlu teplot od -20 °C po 60 °C a výkyvům ve vlhkosti vzduchu, která v zimě dosahovala až 90 %,

měly odpovídat izolační materiály i dřevo určené pro truhlářské výrobky. K některým materiálovým řešením dokument vybízel: spávané zdivo nebo keramický obklad pro fasády namísto omítky, ocel pro venkovní dveře a okna, nízké střechy s plechovou krytinou ³⁴ či systém Crittal pro ústřední vytápění, který mohl v létě prostory také ochlazovat. Provedení staveb mělo odpovídat československým normám. ³⁵

Investiční úkol stanovoval velmi ambiciózní – a zjevně nerealistický – harmonogram postupu projektu a realizace. Úvodní projekt měl být dokončen již k 30. červenci 1955, tedy půlčtvrtého měsíce po schválení investičního úkolu. ³⁶ Technický projekt a prováděcí výkresy měly být vypracovány do konce listopadu 1955, realizace měla započít v dubnu 1956 a skončit v září 1957. Ještě v červenci 1955 však stavba velvyslanectví chyběla v druhém pětiletém plánu. Ve snaze o nápravu náměstek ministra zahraničí Ladislav Zelníček odůvodňoval potřebu nového velvyslanectví „především politicky“, tj. aby Československo nezůstalo pozadu vůči dalším zemím, které přestěhovaly své zastupitelské úřady v Pekingu do nové diplomatické čtvrti. ³⁷ V září 1955 byla stavba nicméně vyškrtuta z projektového plánu na rok 1955–1956. Ministr David proto žádal Státní úřad plánovací o její znovuzařazení do plánu. Pokud by se tak stalo, postuloval dokončení projektových prací na jaro

Obr. 10. Martin Kusý, soutěžní návrh československého velvyslanectví v Pekingu, pohled do vstupní haly, 1956. Repro: Karel Stránil, *Soutěž na velvyslanectví ČSR v Pekinu, Architektura ČSR XVI, 1957, č. 3, s. 122.*

Obr. 11. Martin Kusý, soutěžní návrh československého velvyslanectví v Pekingu, model, 1956. Repro: Karel Stránil, *Soutěž na velvyslanectví ČSR v Pekinu, Architektura ČSR XVI, 1957, č. 3, s. 122.*

1957, následované zahájením realizace v létě 1957. Ministr patrně uspěl, neboť v přípravě záměru se dále pokračovalo a v říjnu 1955 se ministerstvo zahraničí dohodlo s ministerstvem místního hospodářství a Svazem architektů na uspořádání omezené, neanonymní soutěže na ideové řešení souboru velvyslanectví. Více než tři desítky let po veřejné soutěži na řešení československého zastupitelského úřadu v Bělehradu, která měla najít vhodnou podobu první významné novostavby mladého československého státu v zahraničí, měl tento mechanismus výběru přispět k nalezení odpovědi na specifické typologické zadání v odlišných podmínkách státního socialismu, navíc v čase nastupujícího ideologického vakua – alespoň co se architektonických forem týče – po Chruščovem ohlášeném opuštění idejí socialistického realismu. ³⁸

Vyzvaná soutěž a její podmínky

Soutěžní podmínky zpracovala na podkladu investičního úkolu Hlavní správa projektových ústavů spadající pod ministerstvo místního hospodářství. MZV se k nim vyjádřilo 9. 11. 1955, tedy den před jejich schválením a vyhlášením soutěže. Ke stavebnímu programu mělo řadu výhrad; zhodnotilo jej jako nedostatečně připravený a „jiný než podle připomínek“. ³⁹ Požadovalo

■ Poznámky

³² Ibidem.

³³ To kvůli chybějící vybavenosti tohoto druhu v tehdejším Pekingu. Ibidem. – Z historie české ambasády v Pekingu (pozn. 28).

³⁴ Kvůli velké „intensivitě“ (sic!) srážek v době dešťů. Investiční úkol (pozn. 25).

³⁵ V Číně se tehdy při projektování uplatňovaly normy sovětské, anglické a americké. Ibidem.

³⁶ Zjevně se tedy ještě nepočítalo s architektonickou soutěží.

³⁷ Ministerstvo zahraničních věcí nicméně uvádí, že „o stavbě zastupitelského úřadu v této čtvrti tehdy jednalo kromě ČSR už jen Polsko a NDR“. Z historie české ambasády v Pekingu (pozn. 28).

³⁸ V 60. letech pak ministerstvo zahraničních věcí vypsalo veřejné soutěže na řešení ambasád v Brasílii (1961) a Novém Dillí (1966).

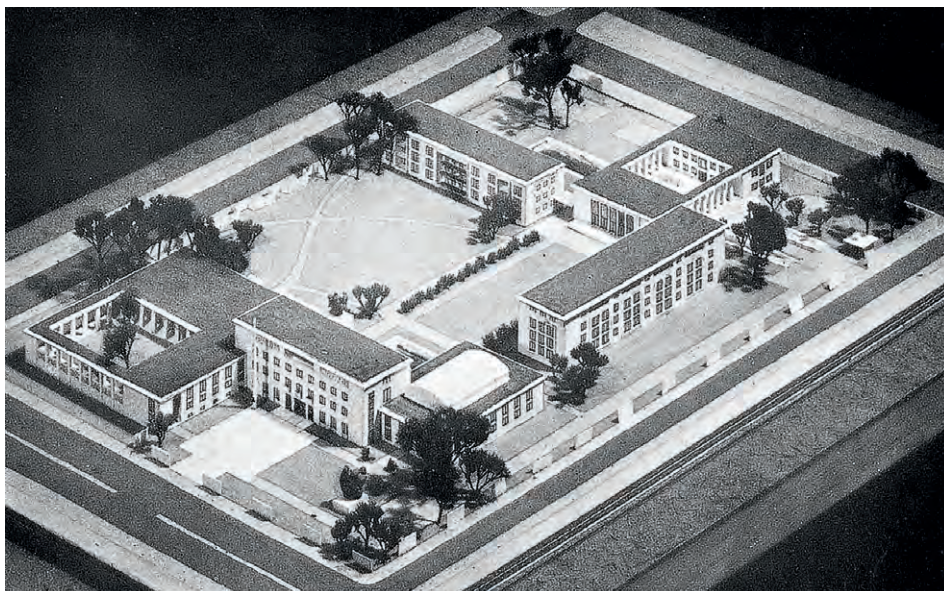
³⁹ Archiv MZV, Teritoriální odbory – obyčejné 1945–1959 (A–K), f. Čína, kart. 2.

Obr. 12. Gustav Paul, soutěžní návrh československého velvyslanectví v Pekingu, model, 1956. Repro: Karel Stránilík, *Soutěž na velvyslanectví ČSR v Pekinu*, *Architektura ČSR XVI*, 1957, č. 3, s. 123.

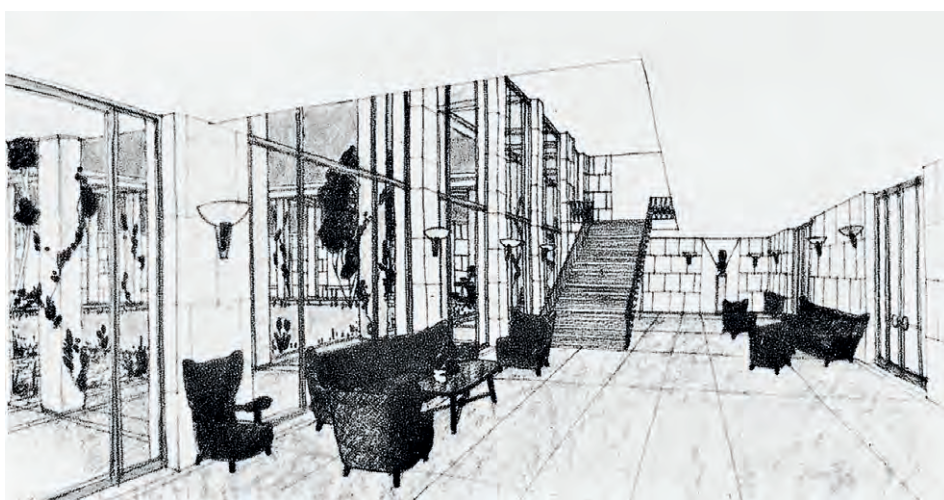
Obr. 13. Gustav Paul, soutěžní návrh československého velvyslanectví v Pekingu, vnitřní prostor souboru, 1956. Repro: Karel Stránilík, *Soutěž na velvyslanectví ČSR v Pekinu*, *Architektura ČSR XVI*, 1957, č. 3, s. 123.

provozní oddělení úřední budovy a rezidence tituláře od bytů pro zaměstnance i společenských a rekreačních prostor. Úřední budova zároveň měla být oddělená od skladiště a hospodářských prostor. Ministerstvo rovněž upravilo požadavky na její provozní řešení; politické, tiskové, kulturní a vojenské oddělení mělo v objektu vytvořit uzavřený celek. Do prvního poschodí budovy nad reprezentační místností navrhovalo *zamíni* umístit rezidenci tituláře.⁴⁰ Obchodnímu oddělení – zdaleka největšímu – s místy pro delegáty Technoexportu, Kova, Motokovu, Strojexportu a dalších podniků zahraničního obchodu měla nově připadnout samostatná budova s vlastním vjezdem. Samostatný vstup z ulice, oddělený od reprezentačních prostor, měla mít i vzkovna a čekárna konzulárního oddělení. Ministerstvo si přálo i prostory „velké reprezentace“ – velký sál pro 500 lidí a menší sál s možností spojit jej s velkým sálem dveřmi – a promítací místnost navazující na reprezentační místnosti. Pro zaměstnance z řad Čechoslováků mělo být určeno 60 bytů a 15 svobodáren, čínským zaměstnancům měly postačit čtyři byty a čtyři svobodárny. Kuchyně pro společné stravování měla obsloužit 150–200 lidí, jídelna pro 150 lidí měla být využitelná i jako společenský sál. Celek měla doplnit ošetrovna, školka, dvojice hřišť, bazén o rozměrech 25 x 8 m, skladiště a skleník. V závěru svých připomínek k soutěžním podmínkám resort stanovil ještě tři obecné požadavky: obehnat celý komplex budov „podle čínského zvyku“ zdí, umístit trezory zásadně do zdí a v objektech zřídit klimatizační zařízení a umývárny.⁴¹

Do soutěžních podmínek a následně i do kritérií hodnocení poroty se ministerstvu podařilo promítnout některé z uvedených požadavků na prostorové a provozní řešení souboru: odloučení úřední budovy od bytové části, dostatečnou izolaci hospodářských prostor, seskupení kulturního, politického a vojenského oddělení do jednoho celku či samostatný vstup do konzulárního i obchodního oddělení. V zadání hrála i nadále podstatnou roli utilitární hlediska – soutěž, vypsaná 10. listopadu 1955 ministerstvem místního hospodářství, měla přinést „nejvhodnější ideový návrh jak po stránce provozní, tak i architektonické a ekonomické a po stránce volby vhodných

12

13

konstrukcí podle místních poměrů, po př. s hlediska nutnosti dopravy některých částí z ČSR“.⁴² Přesto se v soutěžních podmínkách deklarujících, že jde o „mimořádně významný úkol celostátního významu, který ještě více utuží přátelské semknutí naší republiky s ČLR,“ objevila i doporučení týkající se vhodného výrazu komplexu, který měl „vyvolat dojem radostnosti a svěžesti“.⁴³ Architektonická kompozice celku i jednotlivých částí měla být „prostá a skromná“, avšak „s velkorysou koncepcí, s nevtrávou monumentalitou, která nerušeně zapadne do prostředí Pekingu“, který čekala budoucnost nového, živého velkoměsta.⁴⁴ Navzdory tomu, že ideologické sevření socialistického realismu ve výše zmíněném Chruščovově projevu poprvé povolilo již v prosinci roku 1954, soutěžní podmínky ještě varovaly soutěžící před „funkcionalistickým individualismem a eklektismem“, jakož i „před nesprávným mechanickým přejímáním vnějškových motivů architektury čínské“.⁴⁵ Nad vlastním zastavěním měly na pozemku převažovat sadové úpravy.

Oslovení architekti

K účasti v soutěži byli vyzváni čeští architekti Karel Filsak, Josef Havlíček a Gustav Paul a jejich slovenští kolegové Emil Belluš a Miloš Chorvát (kterého posléze v soutěži nahradil Martin Kusý ze Státního projektového ústavu Bratislava, původně vybraný coby člen poroty). Autor vítězného návrhu měl být pověřen vypracováním definitivního projektu souboru velvyslanectví

■ Poznámky

40 Pracovna velvyslance o výměře 40 m² měla mít samostatný vchod z chodby; pracovny tajemníků měly mít plochu 25 m² apod. Ibidem.

41 Důvodem byl jemný prach pronikající „každou skulinou dovnitř budov“. Ibidem.

42 Soutěžní podmínky pro ideové řešení souboru objektů velvyslanectví ČSR v Pekinu. Státní oblastní archiv v Praze, f. Konstruktiva, kart. 78.

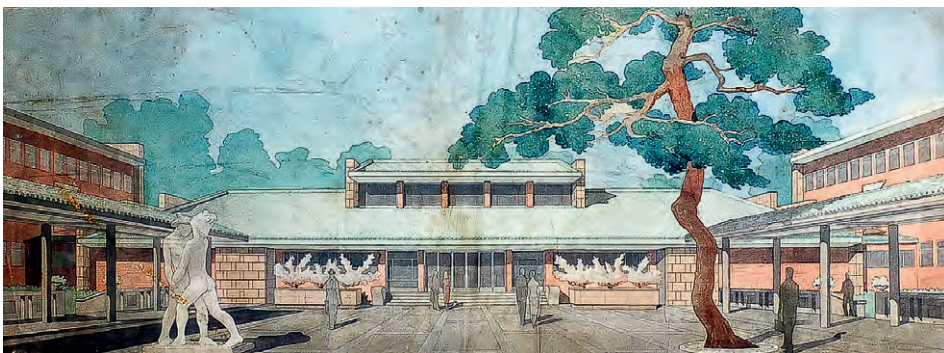
43 Ibidem.

44 Ibidem.

45 Ibidem.

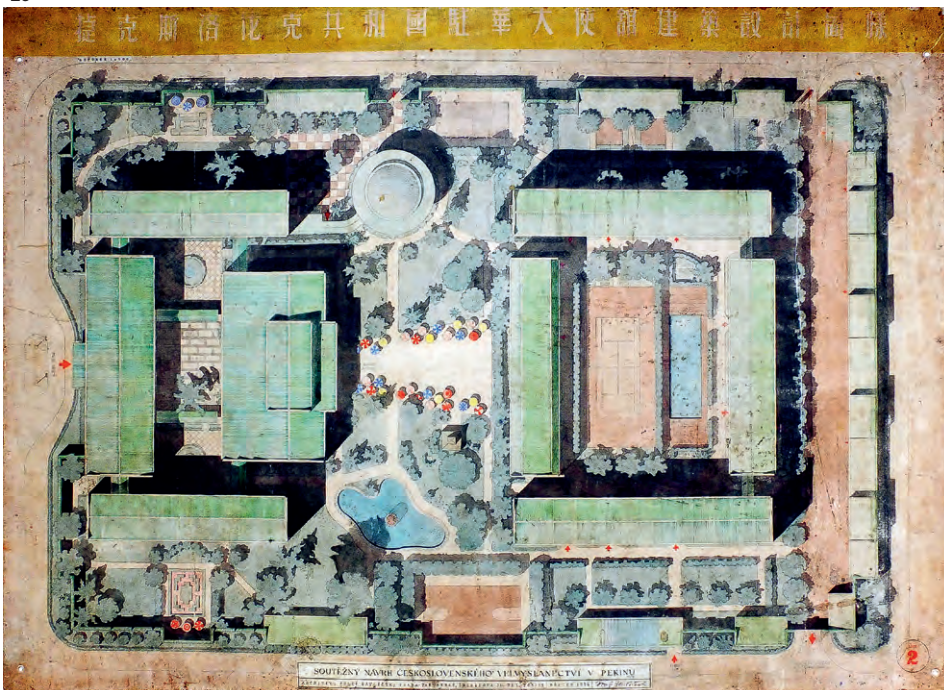
14

15

16

17

Obr. 14. Josef Havlíček, soutěžní návrh československého velvyslanectví v Pekingu, celek při pohledu z ulice, 1956. Zdroj: Národní technické muzeum, Muzeum architektury a stavitelství, Archiv architektury, fond 170 Havlíček.

Obr. 15. Josef Havlíček, soutěžní návrh československého velvyslanectví v Pekingu – nádvoří, 1956. Zdroj: Národní technické muzeum, Muzeum architektury a stavitelství, Archiv architektury, fond 170 Havlíček.

Zdroj: Národní technické muzeum, Muzeum architektury a stavitelství, Archiv architektury, fond 170 Havlíček.

Obr. 16. Josef Havlíček, soutěžní návrh československého velvyslanectví v Pekingu – pohled do recepčního sálu, 1956. Repro: Karel Stránilík, Soutěž na velvyslanectví ČSR v Pekinu, *Architektura ČSR* XVI, 1957, č. 3, s. 124.

Obr. 17. Josef Havlíček, soutěžní návrh československého velvyslanectví v Pekingu, situace, 1956.

v rámci některé z projektových organizací ministerstva místního hospodářství. Žádný z oslovených architektů za sebou neměl návrh stavby pro diplomacii, čínské prostředí znal z vlastní zkušenosti pouze Emil Belluš. Právě oslovení Belluše (1899–1979) bylo nasnadě – šlo o vůdčí postavu slovenské architektury, profesora Slovenské vysoké školy technické v Bratislavě a někdejšího děkana jejího odboru inženýrského stavitelství, bývalého předsedu Spolku architektů Slovenska a úřadujícího předsedu Svazu slovenských architektů, který se v roce 1955 stal akademikem Slovenské akademie věd. Belluš se navíc jevil jako vhodný kandidát nejen kvůli své pozici v oborových strukturách, ale i díky svým tvůrčím schopnostem a zkušenostem. Jako autor vynikajících funkcionalistických staveb meziválečné éry rozvíjel v polovině 30. let možnosti syntézy modernismu a moderního klasicismu, na což navázal i v poválečných letech – například v návrzích Pavilonu teoretických ústavů SVTŠ či hotelu Devín.

Obdobné důvody patrně vedly vypisovatele k vyzvání Jaroslava Havlíčka (1899–1961), legendy meziválečné avantgardy, Bellušova generačního soupeřníka a spoluautora projektu

Obr. 18. Emil Belluš, soutěžní návrh československého velvyslanectví v Pekingu, model, 1956. Repro: Karel Stráník, *Soutěž na velvyslanectví ČSR v Pekinu*, *Architektura ČSR XVI*, 1957, č. 3, s. 125.

Obr. 19. Emil Belluš, soutěžní návrh československého velvyslanectví v Pekingu, pohled do vnitřního prostoru souboru, 1956. Repro: Karel Stráník, *Soutěž na velvyslanectví ČSR v Pekinu*, *Architektura ČSR XVI*, 1957, č. 3, s. 125.

Obr. 20. Emil Belluš, soutěžní návrh československého velvyslanectví v Pekingu, situace, 1956. Repro: Karel Stráník, *Soutěž na velvyslanectví ČSR v Pekinu*, *Architektura ČSR XVI*, 1957, č. 3, s. 125.

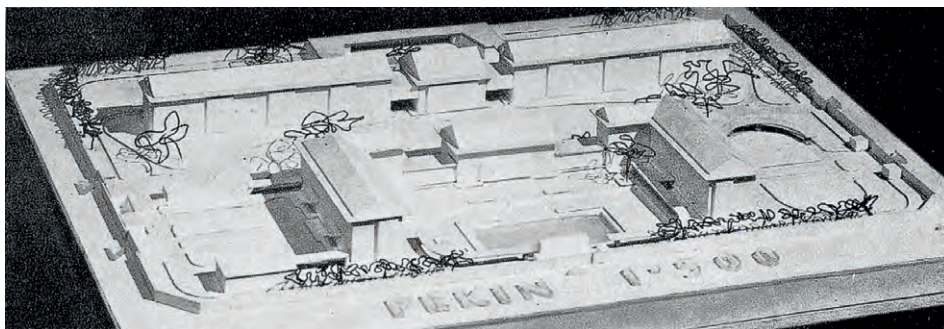
Obr. 21. Emil Belluš, soutěžní návrh československého velvyslanectví v Pekingu, vstupní hala, 1956. Repro: Karel Stráník, *Soutěž na velvyslanectví ČSR v Pekinu*, *Architektura ČSR XVI*, 1957, č. 3, s. 125.

Všeobecného penzijního ústavu v Praze na Žižkově. V roce 1947 byl Havlíček jedním z deseti tvůrců z celého světa, které vyzvala Organizace spojených národů k vypracování návrhu jejího nového sídla v New Yorku, po únoru 1948 se stal prvním ředitelem pražského Stavoprojektu. Jak ukázal zejména v návrhu věžových domů v Kladně-Rozdlově (realizace 1952–1958), i on byl s to vyhovět ideologicky podmíněným požadavkům na tradicionalistické, srozumitelné tvarosloví a zároveň dát výsledku uměrenou, kultivovanou a důstojnou formu. Snad právě v souvislosti s rozdělovským souborem je možné porozumět vyzvání Karla Filsaka (1917–2000), který v letech 1949–1953 pracoval v Havlíčkově ateliéru a na začátku 50. let se i s mladším kolegou Karlem Bubeníčkem podílel například na projektu zmíněných domů.⁴⁶ Po krátkém intermezzu, kdy s Bubeníčkem v roce 1953 působili ve středisku KIS Praha, vedl Filsak v letech 1954–1958 Ateliér 8 v Krajském projektovém ústavu (KPÚ). K němu a Bubeníčkovi se zde přidali Jan Šrámek (1924–1978) a Jiří Louda (1923–2001).⁴⁷ Právě s Bubeníčkem, Šrámkem a Loudou coby spoluautory Filsak do soutěže vstoupil.

■ Poznámky

46 Kromě kvality tehdejšího Filsakova díla mohla hrát roli jeho vazba na Josefa Gočára, v jehož ateliéru Filsak pracoval po návratu z koncentračního tábora v roce 1942 a jehož syn Jiří se tehdy angažoval ve Svazu architektů, případně na Oldřicha Starého, jehož asistentem se stal v roce 1947 po absolvování studia na ČVUT. Jak už v minulosti upozornil Rostislav Švácha, Filsak v 50. letech (ani později) nepatřil k politicky prominentním postavám československé architektury. Měl ovšem za sebou několikaleté věznění v německém Sachsenhausenu za 2. světové války. Srov. Rostislav Švácha, O Janu Šrámkovi, *Výtvarná kultura* 8, 1984, č. 4, s. 38.

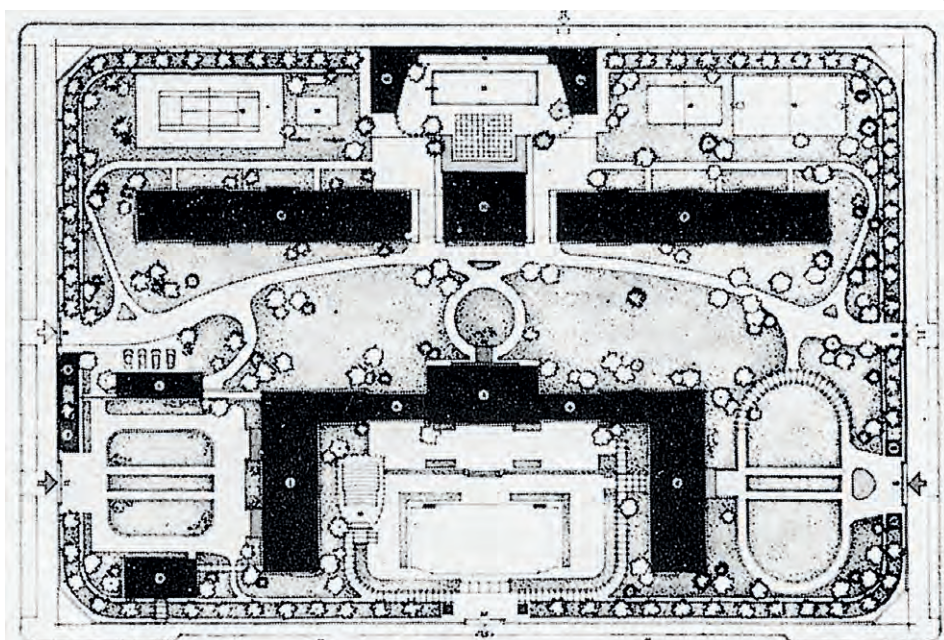
47 Papežová (pozn. 4), s. 14.

18

19

20

21

22a

22b

22c

22d

22e

Bellušovu a Havlíčkovu generaci ve výběru zastupoval i Gustav Paul (1903–1974), spolu s Františkem Čermákem autor řady moderních školních a nemocničních staveb z meziválečného i poválečného období. Důvodem pro vyzvání tehdy osmadvacetiletého Miloše Chorváta (1927) byl snad projekt bratislavského Mičurinského střediska při Ústředním domě pionýrů a mládeže Klementa Gottwalda. Objekt vytříbených forem socialistického realismu a s monumentalizujícím průčelím byl vystaven právě roku 1955. Chorvátovo nahrazení Martinem Kusým (1916–1989) může souviset s tím, že mladý architekt od začátku roku 1956 v Bratislavě zastával funkci hlavního tajemníka Svazu slovenských architektů.⁴⁸ Filsakův vrstevník Kusý stál v roce 1948 u založení Stavoprojektu, roku 1954 se stal ředitelem Hlavní správy projektových útstavů na Slovensku a v letech 1954–1961 pracoval

val v Štátnom projektovom ústave pre výstavbu miest a dedín. Na rozdíl od Chorváta však neměl na svém kontě podobně výraznou stavbu.

Zatím neznámý zůstává klíč, podle něhož ministerstvo architektury oslovilo. Zjevná je nicméně snaha zamíni přizvat do soutěže jak české tak slovenské architekty, a to v poměru 2 : 3 ve prospěch Čechů. Můžeme se jen dohadovat, proč k účasti v soutěži ministerstvo nevyzvalo například Jaroslava Fragnera, autora projektů rekonstrukce Karolína a Betlémské kaple, který se ve své práci zabýval fenoménem moderní monumentality u veřejných staveb a měl nezpochybnitelné předpoklady pro návrh reprezentativního velvyslanectví. Fragner navíc od roku 1953 stál v čele Svazu československých architektů, v letech 1954–1958 zastával i funkci rektora pražské AVU a v téže době také vedl ateliér ve Stavoprojektu.⁴⁹ Každopádně passé

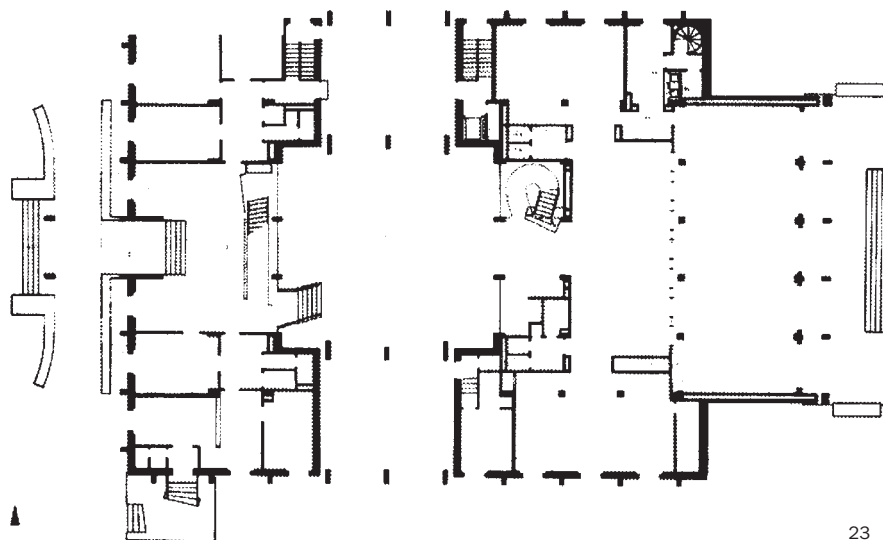
Obr. 22a–e. Karel Filsak – Karel Bubeníček – Jiří Louda – Jan Šrámek, návrh souboru budov československého velvyslanectví v Pekingu – uliční pohledy na budovy velvyslanectví, 1956–57. Repro: *Návrh na československé velvyslanectví v Pekinu*, *Architektura ČSR XVI*, 1957, č. 4–5, s. 190.

již byla éra autorů novostaveb či adaptací budov československých ambasád z meziválečného období: Alois Mezera zemřel v roce 1945, Otakar Novotnému bylo v době vyhlášení soutěže 75 let a Ladislav Machoň, jenž se ještě v letech 1945–1951 zabýval rekonstrukcí „své“ budovy

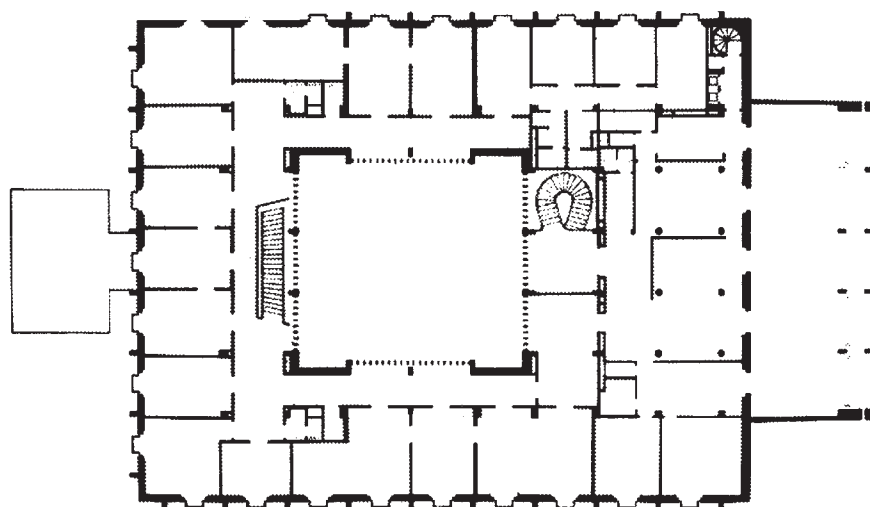
■ Poznámky

48 Po roce 1968 Miloš Chorvát emigroval.

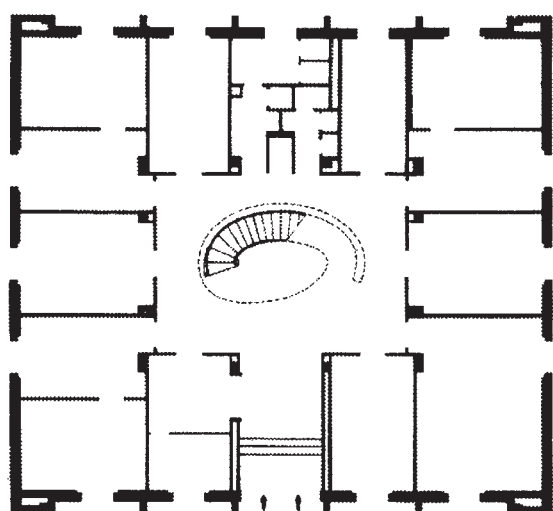
49 Je jisté možné, že Fragnera úřady neformálně oslovily a on se účasti vzdal.

23

24

25

Obr. 23. Karel Filsak – Karel Bubeníček – Jiří Louda – Jan Šrámek, návrh souboru budov československého velvyslanectví v Pekingu – půdorysné schéma 1. NP úředního a rezidenčního objektu, druhá polovina 50. let 20. století. Repro: Rostislav Švácha, Zastupitelský úřad bývalé Československé republiky v Pekingu, *Architekt XLI*, 1995, č. 16–17, s. 12.

Obr. 24. Karel Filsak – Karel Bubeníček – Jiří Louda – Jan Šrámek, návrh souboru budov československého velvyslanectví v Pekingu – půdorysné schéma 2. NP úředního a rezidenčního objektu, druhá polovina 50. let 20. století. Repro: Rostislav Švácha, Zastupitelský úřad bývalé Československé republiky v Pekingu, *Architekt XLI*, 1995, č. 16–17, s. 12.

Obr. 25. Karel Filsak – Karel Bubeníček – Jiří Louda – Jan Šrámek, návrh souboru budov československého velvyslanectví v Pekingu – půdorysné schéma 1. NP objektu obchodního oddělení, druhá polovina 50. let 20. století. Repro: Rostislav Švácha, Zastupitelský úřad bývalé Československé republiky v Pekingu, *Architekt XLI*, 1995, č. 16–17, s. 12.

československého velvyslanectví ve Varšavě,⁵⁰ strávil po zatčení v roce 1952 další dva roky ve vězení.

Porota soutěže

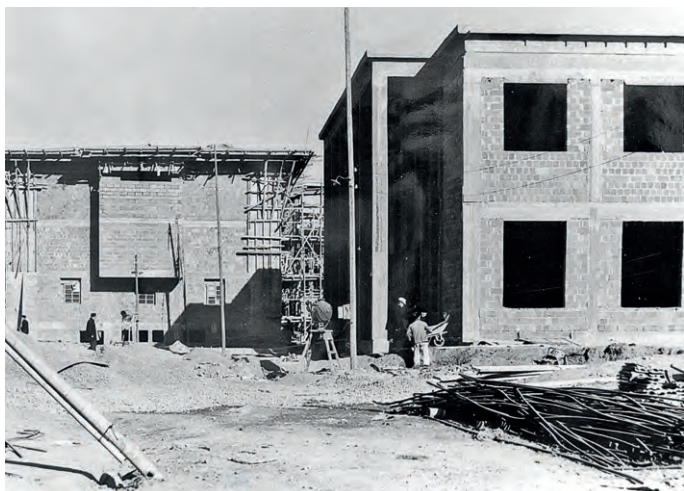
Hodnotící komise čítala celkem patnáct členů. Pořadající ministerstvo zastupovali vedoucí Hlavní správy projektových ústavů Karel Neumann a jeho kolega, za resort zahraničních věcí figurovali v porotě náměstek ministra Ladislav Šimovič a vedoucí hospodářského oddělení Ladislav Zelniček. Zástupcem Svazu československých výtvarných umělců a zároveň odborným znalcem byl Adolf Hoffmeister, známý výtvarník a spisovatel, který strávil několik let v diplomatických službách. Po 2. světové válce byl krátce sekčním šéfem ministerstva zahraničí, roku 1946 pracoval pro UNESCO a v letech 1948–1951 byl československým velvyslancem v Paříži.⁵¹ V kontextu soutěže bylo podstatné, že se roku 1953 zúčastnil zájezdu kulturní delegace do Čínské lidové republiky.⁵² Akademickou odbornost stran země určení v porotě zajišťoval Jaroslav Průšek, sinolog z Univerzity Karlovy. Spolu s Hoffmeisterem byli jediní z porotců, kteří znali čínské prostředí z vlastní zkušenosti. Uvedenou šestici doplňovalo devět architektů – členové Svazu architektů Jiří Štursa, Jiří Novotný, Antonín Tenzer, Vladimír Červenka, Štefan Immrich, který nahradil Martina Kusého, Kamil Gross,

■ Poznámky

50 Archiv architektury Národního technického muzea v Praze, f. Machoň, kart. 26.

51 Srov. Alena Binarová, Působení Adolfa Hoffmeistera ve svazu výtvarných umělců v 50. a 60. letech, *Acta Historica*, 2014, č. 7, s. 199–217.

52 Svě zázitky z cesty vtělil do knihy *Pohlednice z Číny*. Srov. Adolf Hoffmeister, *Pohlednice z Číny*, Praha 1954.

26

27

Obr. 26. Karel Filsak – Karel Bubeníček – Jiří Louda – Jan Šrámek, soubor budov československého velvyslanectví v Pekingu, 1958–1961, průběh výstavby. Foto: SOA v Praze, fond Konstruktiva, a. s., kart. 102, nedatováno.

Obr. 27. Karel Filsak – Karel Bubeníček – Jiří Louda – Jan Šrámek, soubor budov československého velvyslanectví v Pekingu, 1958–1961, hlavní objekt v pohledu z areálu. Foto: MZV ČR, konec 60. let 20. století.

tehdejší ředitel Státního ústavu pro projektování výstavby hlavního města Prahy Karel Stráník a ředitel Státního projektového ústavu pro rekonstrukci památkových objektů Vilém Lorenc.

Soutěž se uzavřela k 10. březnu 1956.⁵³ Její průběh i jednotlivé výsledky popsal v článku pro časopis *Architektura ČSR* předseda poroty Karel Stráník, v druhé polovině 50. let pravidelný příspěvatele magazínu. Podle Stráníka porota dala soutěžícím k dispozici „odbornou literaturu, své vědomosti, další odborné znalce“, nepodařilo se jí však přesvědčit vypisovatele, aby umožnil soutěžícím poznat čínské prostředí.⁵⁴ Kromě naplnění prostorových a provozních požadavků MZV obsažených v soutěžních podmínkách i přiloženém investičním úkolu jury u návrhů hodnotila odpovídající ideové pojetí úkolu, kontextualitu a vhodnost řešení pro náročné klimatické podmínky. Stejně důležité byly pro porotu ekonomické aspekty (tj. adekvátnost prostorových a formálních řešení stavebnímu programu).

Návrhy a jejich hodnocení

Soutěžní návrhy odrážely jak onu rozkolísanou situaci v tuzemské architektuře přelomu let 1955 a 1956, tak tvůrčí naturel soutěžících. Ukázaly rovněž, že architekti neměli jasnou představu o vhodné podobě velvyslanectví. Zatímco Emil Belluš se prezentoval ušlechtilou klasicizující polohou socialistického realismu, Josef Havlíček připravil velkorysou studii wrightovského střihu, v němž se pokusil o téměř

folkloristické rozvinutí exotických asijských motivů. Gustav Paul ve svém návrhu nepopřel svoje funkcionalistické školení a zejména ve skicách interiéru naznačil vykročení k pozdní moderně. Návrh Martina Kusého ještě nesl charakteristické znaky umírněné, klasicizující sorely. Karel Filsak se spolu s Karlem Bubeníčkem, Jiřím Loudou a Janem Šrámkem v soutěžní studii pokusili najít rovnováhu mezi tradicionalistickým klasicismem, výrazně patrným v interiérech, a obnovou moderního stylu v měřítku i detailu inspirovaného čínským prostředím.⁵⁵

Emil Belluš zvolil rozvržení budov symetrické k příčné ose pozemku. Tato koncepce podle poroty znesnadnila prostorové členění pozemku, navíc vedla k tomu, že rozmístění jednotlivých budov neodpovídalo jejich důležitosti v rámci celku. Zatímco hlavní budova přiléhala k vedlejší ulici, „hlavní vstup z magistrály vede k bočnímu křídlu“.⁵⁶ Nevhodně zvolená příčná osa také zapříčinila jistou nepřehlednost dispozic. Komise navíc měla výhrady k poddimenzování ploch jednotlivých provozů. Zásadní omyl v urbanistické koncepci nemohlo napravit ani zdařilé architektonické řešení.

Josef Havlíček se pokusil komplex staveb zastupitelského úřadu důsledně přizpůsobit místnímu prostředí. Podle poroty „správně pochopil nutnost orientace dovnitř a potřebu ohraničit soubor proti vnějšku“.⁵⁷ Komponoval jej podle podélné osy procházející středem pozemku a zřetelně přitom oddělil úřední část od obytné. Porota mu však vytkla naddimenzování ploch neodpovídající velikosti pozemku, zvláště patrné u reprezentačních provozů, a s tím související nedostačující prostor mezi budovami.

Martin Kusý koncipoval soubor symetricky podél hlavní osy procházející středem pozemku ve směru západ–východ. Hlavní vstup do úřední části a reprezentačních prostor situoval od západu. Mírná výtka poroty směřovala k přílišné výšce zástavby, odpovídající spíše městské oby-

né zástavbě než velvyslaneckému souboru. Jury formulovala své výhrady i vůči přísné osovosti komplexu, která „nemůže být vždy v souladu“ s provozními požadavky, sloučení hlavního vstupu do úřední části se vstupem do reprezentačních prostor a umístění bytu tituláře přímo mezi kanceláře. Celek tak působil spíše jako soubor „normálních kancelářských budov a městského činžovního zastavění“.⁵⁸ Vhodný spíše pro budovy ústředního úřadu byl pak podle poroty i „klidný a vyvážený“ a také „málo radostný“ architektonický výraz velvyslanectví;⁵⁹ potřebný charakter neměly ani interiéry.

Naopak Gustav Paul rozvrhl budovy souboru po funkcionalistickém způsobu do asymetrické kompozice při hlavní magistrále, podél delší strany pozemku. Porota ocenila snahu o „vyvážené seskupení sochařsky skloubených nesouměrných hmot“, upozornila však na jistý „romantismus dispozic“, který místy znepřehledňuje

■ Poznámky

53 Na začátku ledna 1956 soutěžící konzultovali své návrhy se členy poroty – předkládali rozpracovanou zastavovací studii, k jednotlivým objektům náčrty hlavních podlaží a průčelí a také řezy, perspektivní studii z nadhledu, která měla „jasně dokumentovat celkové kompoziční řešení v rozsahu objemové studie a konečně i výpočet kubatur a nákladů“. Archiv MZV, Teritoriální odbory – obyčejné 1945–1959 (A–K), f. Čína, kart. 2.

54 „Porota [to] pokládala [...] za krutou chybu.“ Karel Stráník, Soutěž na velvyslanectví ČSR v Pekinu, *Architektura ČSR* XVI, 1957, č. 3, s. 120.

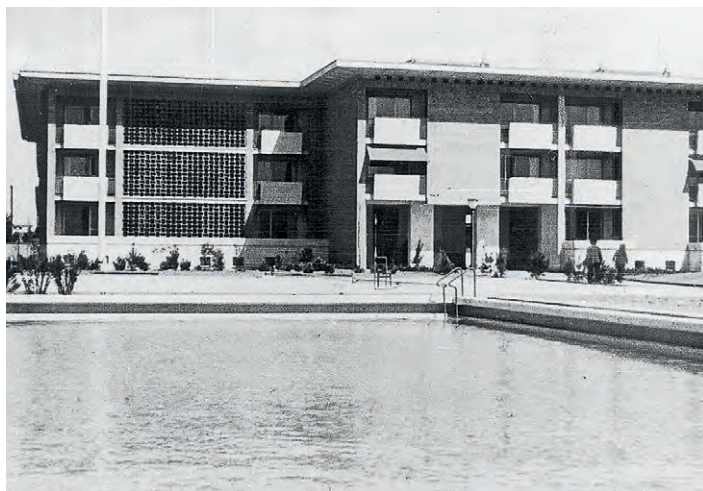
55 Srov. Rostislav Švácha, Zastupitelský úřad bývalé Československé republiky v Pekingu, *Architekt* XLI, 1995, č. 16–17, s. 12.

56 Stráník (pozn. 54), s. 123.

57 Ibidem, s. 122.

58 Ibidem, s. 123.

59 Ibidem, s. 124.

28

30

29

Obr. 28. Karel Filsak – Karel Bubeníček – Jiří Louda – Jan Šrámek, soubor budov československého velvyslanectví v Pekingu, 1958–1961, jeden z obytných domů s bazénem v popředí. Foto: MZV ČR, konec 60. let 20. století.

Obr. 29. Karel Filsak – Karel Bubeníček – Jiří Louda – Jan Šrámek, soubor budov československého velvyslanectví v Pekingu, 1958–1961, nároží jednoho z obytných domů. Foto: MZV ČR, konec 60. let 20. století.

Obr. 30. Karel Filsak – Karel Bubeníček – Jiří Louda – Jan Šrámek, soubor budov československého velvyslanectví v Pekingu, 1958–1961, recepční sál s nástěnnou mozaikou *Slovanský svět* od Josefa Kaplického. Foto: MZV ČR, konec 60. let 20. století.

provoz.⁶⁰ Přestože Gustav Paul zdůraznil střed kompozice zvýšenou hmotou úřední budovy, jury postrádala zřetelnější prostorovou hierarchii jednotlivých funkcí. V detailu jemná, vkusná a jen málo zdobná architektura podle poroty působila chladně. Jak Kusý, tak Paul byli za své návrhy odměněni sloučenou II. a III. cenou bez určení pořadí. Zvláštní odměnu obdržel Josef Havlíček.

Vítězná studie

Nejvýše komise hodnotila návrh Karla Filsaka a jeho spolupracovníků, kteří soubor budov rozvrhli v převážně asymetrické kompozici podél dvou kolmých os. Hlavní části komplexu umístili na podélnou osu ve směru západ–východ – plošně dominantní úřední budovu s vnitřním nádvořím a rezidencí tituláře, velkorysou zahradu a společenský dům, který parkovou plochu pohledově uzavírá. Zároveň jej v kolmém směru protíná seвероijní osa podél kratší strany pozemku. Kolem ní autoři seskupili čtyři obytné domy. Prostranství před hlavním vstupem do ustoupené úřední budovy vymezili od severu budovou obchodního oddělení a od jihu krytým parkováním. Porota vyzdvihla důvtipné provozní schéma, oddělující část úřední od zóny bydlení, vyváženou pavilónovou zástavbu, která optimálně využívá pozemek, i umístění, vzájemné vztahy a propojení jednotlivých funkcí. Pozitivně hodnotila rovněž tvarosloví souboru, především „jednotný a optimistický“ architektonický výraz úřední budovy, který „nepostrádá patřičné monumentality“. Nic nenamítala ani proti náznaku forem „palácové architektury našich zemí“.⁶¹ Tento dojem mohlo vyvolávat uspořádání s nádvořím, stejně jako historizující pojetí interiérů s kanelovanými sloupy či kazetovým stropem přijímací haly. Výhrady naopak měla k „přílišné nivelizaci výškové zástavby“, která brání plnému uplatnění kompozice.⁶² Kultivovaný styl, blízký například Perretově měkké poválečné moderně,⁶³ si Filsakův, Bubeníkův, Loudův a Šrámkův návrh měl podr-

žet navzdory zjednodušení výrazu a zřetelnému posunu směrem k soudobému mezinárodnímu stylu až do realizace. Přestože zejména studie Gustava Paula, který nemohl zcela popřít svoji minulost přesvědčeného funkcionalisty, nabízel progresivnější formy celku i interiérů, Karlu Filsakovi a jeho spolupracovníkům se do podoby souboru patrně nejlépe podařilo promítnout požadavky formulované v soutěžních podmínkách a reprezentaci tehdejšího státu a jeho pomalu se proměňujících hodnot vtisknout *vládnou tvář*. Filsakově skupině pak úřady na základě výsledků vyzvané soutěže svěřily vypracování úvodního projektu.

Výsledky soutěže neovlivnily pouze stavbu zastupitelského úřadu v Pekingu. Patrně kvůli iniciační zkušenosti vyzvaných architektů posloužily i jako vodítko pro výběr autora projektu dalšího velvyslanectevského komplexu – ambasády v Pchjongjangu. „[...] pro zrychlení projektové připravenosti akce // po dohodě s ÚV KSČ a Svazem architektů/“ byl pro vypracování projektového úkolu vybrán Martin Kusý ze Státního projektového ústavu Bratislava, který se umístil v soutěži na Peking na sloučeném II. až III. místě.⁶⁴ Slovenský architekt v létě 1956 vypracoval investiční úkol, na podzim pak úvodní projekt a následně i další fáze projektu.⁶⁵ Obdobný klíč pro výběr autora návrhu komplexního řešení zastupitelského úřadu ministerstvo zahraničních věcí s největší pravděpodobností

■ Poznámky

60 Ibidem, s. 123.

61 Ibidem, s. 124.

62 Ibidem, s. 122.

63 Švácha (pozn. 55).

64 Šigut, *Zpráva o návrhu rozpočtu na rok 1959*. Archiv MZV, f. Porady kolegia 1953–1989, kart. 37.

65 Výstavba proběhla v letech 1961–1963.

31

32

33

34

Obr. 31. Karel Filsak – Karel Bubeníček – Jiří Louda – Jan Šrámek, soubor budov československého velvyslanectví v Pekingu, 1958–1961, chodba v úřední části hlavní budovy se schodištěm a nástěnnými svítidly. Foto: archiv Zbyňka Hřivnáče a Adama Štěcha, 1960.

Obr. 32. Karel Filsak – Karel Bubeníček – Jiří Louda – Jan Šrámek, soubor budov československého velvyslanectví v Pekingu, 1958–1961, interiér obytné části. Foto: archiv Zbyňka Hřivnáče a Adama Štěcha, 1960.

Obr. 33. Karel Filsak – Karel Bubeníček – Jiří Louda – Jan Šrámek, soubor budov československého velvyslanectví v Pekingu, 1958–1961, zahradní průčelí rezidenční části hlavního objektu. Foto: MZV ČR, asi konec 60. let 20. století.

Obr. 34. Karel Filsak – Karel Bubeníček – Jiří Louda – Jan Šrámek, soubor budov československého velvyslanectví v Pekingu, 1958–1961, průčelí úřední části hlavního objektu v pohledu z ulice, nedatováno. Zdroj: SOA v Praze, fond Konstruktiva, a. s., kart. 102.

zvolilo i v případě nové budovy ambasády v bulharské Sofii. Projektem byl pověřen Gustav Paul, druhý z dvojice tvůrců umístivších se na spojené II. a III. příče v soutěži na pekingskou stavbu.

Za projekt, zpracovaný ještě roku 1956, obdržel čestnou cenu 2. stupně v Přehlídce architektonických prací 1957.⁶⁶

Úvodní projekt

Do úvodního projektu zastupitelského úřadu v Pekingu se již promítl požadavek ministerstva zahraničních věcí na rozdělení výstavby na dvě etapy – během první z nich se měla realizovat většina obytných budov se společenským domem, ve druhé pak úřední budova a rezidence velvyslance. Podobu i další osud projektu výrazně ovlivnily požadavky ministerstva zahraničního obchodu na rozšíření stavebního programu souboru – zvětšit se měl rozsah kancelářských a zvláště bytových prostor pro potřeby pracovníků technického střediska. Celková kubatura budov místo 57 390 m³ nově činila celých 93 000 m³ (objem velvyslanectví v Moskvě tak přesáhla téměř o polovinu!). Zvýšil se proto i celkový náklad, a to na 28 850 000 Kčs, z toho téměř polovina připadala na vnitřní zařízení dovezené z Československa.⁶⁷ Státní výbor pro výstavbu (SVV) posoudil a schválil zvětšený objem, avšak rozpočet, založený stejně jako u investičního úkolu

na čínských cenách, přehodnotil a přistoupil „na základě vlastního výpočtu čínských cen“ ke stanovení limitu 36 480 000 Kčs.⁶⁸ Celé navýšení se odehrálo v nákladech na výstavbu samotných objektů, které měly dosáhnout dvou třetin celkového rozpočtu;⁶⁹ částka na vnitřní vybavení se nezměnila. Ministerstvo zahraničí přijalo tento limit s podmínkou, že výstavbu provede pouze čínská strana a že dodávky některých řemeslných prací z tuzemska budou minimální.

Kromě změn vyvolaných rozšířením stavebního programu se do podoby souboru promítl

■ Poznámky

⁶⁶ Přehlídka architektonických prací 1957, *Architektura ČSR* XVII, 1958, č. 8, s. 333.

⁶⁷ Podobně jako u investičního úkolu šlo o částku založenou na čínských cenách. B. Klimeš, *Technicko-ekonomické vyhodnocení výstavby ZÚ Pekin*. Archiv MZV, f. Generální sekretariát 1955–1964, kart. 27.

⁶⁸ Konečný rozpočet měl být vypracován čínskou stranou až po předložení technického projektu. Ibidem.

⁶⁹ V čínské měně 6 800 000 JMP. Ibidem.

i posun v estetickém názoru autorů související s hledáním nových ideologických východisek pro architektonickou tvorbu během destalinizace v sovětském bloku. Po Chruščovově tlaku na modernizaci a racionalizaci stavebnictví se otevřela cesta pro uplatnění úspornějších forem, než jaké se nabízely pod vlivem doktríny socialistického realismu ještě krátce předtím. Architekti nenásilně zjednodušili vstupní část úřední budovy a – aby vynikla její úloha v kompozici celku – snížili objekt blízkého obchodního oddělení o jedno podlaží. Mnohem razantněji zasáhli do podoby bytových domů, když původně klasicizující fasády radikálně zjednodušili a vtiskli jim téměř nezdobný charakter. Ústředním formálním prvkem učinili brutalisticky tvarovaná tělesa lodžii (resp. hmoty jejich plných zábradlí), „měnící průčelní plochu v plastickou strukturu“, a v reakci na klimatické podmínky v místě i mříže slunolamů.⁷⁰ Nízké šikmé střechy nahradili plochými.

Karel Filsak předložil úvodní projekt ke schválení 1. listopadu 1956. O osm dní později dokumentaci posoudil a schválil poradní sbor ministerstva pro otázky investiční činnosti a další čtyři dny nato Státní výbor pro výstavbu.⁷¹ Pravděpodobně ještě v listopadu 1956 do Pekingu odletěla skupina tuzemských odborníků, aby projekt předala čínské straně ke schválení. Číňané patrně neměli k návrhu připomínek. Zejména na základě doporučení SVV úvodní projekt 27. března 1957 schválila vláda ve svém usnesení č. 342.⁷²

Přibližně v téže době došel úvodní projekt Filsaka a jeho kolegů ocenění v Přehlídce nejlepších projektů roku 1956 „za situační, dispoziční i architektonické zvládnutí mimořádného úkolu“, když obdržel čestný honorář II. stupně.⁷³ Jury vyzdvihla tvůrčí jistotu autorů, která se projevila „jak v jednoduchosti a zároveň i dispoziční vynalézavosti, tak i v klidu vnějšího výrazu stavby a v její působivosti dosažené prostými prostředky“. ⁷⁴ Kvitovala tvořivě uplatnění tradičních prostorů, například působivého nádvoří úředního objektu, a pozitivně hodnotila i snížení obchodní budovy, uvolnění prostoru před hlavním vchodem i zjednodušení průčelí úřední budovy, neboť se ztratila náznaková, ale „přece zbytečná pompéznost“. ⁷⁵ Zatímco tuto snahu „odpoutat se od zvláštního druhu akademismu, charakteristického i pro některé směry nedávné tvorby francouzské, rumunské atd.“ komise ocenila, revize exteriéru bytových domů podle ní přineslo „zhrubnutí, ochuzení a snad i zformalizování dosud jemné architektury“. ⁷⁶ Varovala také před „výlučností neekonomických efektů“, například velkorysých prostorů obklopujících schodiště, či „předlouhými oboustranně osvětlenými pokoji v bytech“. ⁷⁷ Tyto neekonomické efekty však měly být zanedlouho podrobeny přísné revizi.

Prověrky, revize, redukce

Během rozpracování technického projektu I. etapy se ukázalo, že náklady určené vládním usnesením bude třeba výrazně překročit. Přispělo k tomu podstatné zvýšení cen stavebních prací v Číně, které dosáhly téměř úrovně cen tuzemských,⁷⁸ i zpřesněný geologicko-hydrologický průzkum, jehož výsledky nebyly při zpracování úvodního projektu ještě známy.⁷⁹ Ukázalo se, že si projekt vyžádá několik změn nutných kvůli málo únosné základové půdě: železobetonové základové desky a patky, úplné podsklepení či izolaci proti tlakové vodě. Stavbu prodražovala i řada dalších opatření a technologií, které měly zmírnit dopady místního klimatu: izolace střechy a zdíva proti pronikání tepla a slunečního záření včetně doplněných lodžii a říms, ocelová konstrukce oken se sítěmi proti hmyzu a s vnějšími žaluziemi z lehkého kovu, kameninové vnější omítky proti přijímání vlhkosti ze vzduchu, elektroinstalace z vodičů vzdorujících vysoké vlhkosti vzduchu, konstrukce navržené s ohledem na seismické podmínky v území a klimatizace pro všechny pracovní prostory a místnosti pro shromažďování lidí, případně i byty.

Kvůli hrozícímu výraznému zvýšení nákladů a také na základě vládního usnesení č. 537 z 13. června 1957 o prověrce hospodárnosti investiční výstavby plány v létě 1957 na *zamíni* prošly „přísnou“ revizí.⁸⁰ Finančně-hospodářský odbor ministerstva ve snaze snížit náklady vypustil „některá postradatelná zařízení“⁸¹ a usíloval o větší podíl čínských prací a co nejširší využití čínských materiálů při výstavbě. Čínská strana však odmítla „převzít jakékoliv dodávky, které přesahují úroveň čínského stavebnictví“. ⁸² Uvažovaný konečný stavební náklad měl dosáhnout 67 800 000 Kčs,⁸³ z toho na vlastní budovy připadalo přibližně 40 000 000 Kčs. Po provedené prověrce došel Státní výbor pro výstavbu k závěru, že navržená výstavba v Pekingu není předražená ani neekonomická. Jako hospodárný se tento rozpočet jevil i ve srovnání s čerstvě dokončenou výstavbou československého zastupitelského komplexu v Moskvě, přestože výstavba v Pekingu měla proběhnout ve ztížených klimatických a geologických podmínkách, se zapojením méně zkušených čínských stavbařů a s dodávkami dopravovanými z ČSR na nepoměrně větší vzdálenost. Na rozdíl od velvyslanectví v SSSR zde ministerstvo využilo *domácí* projekt, „při jehož zpracování byly uplatněny zkušenosti z moskevské výstavby, zvláště pokud jde o objem a vybavení budov“. ⁸⁴ Kontrolu nad náklady – důslednější než v případě Moskvy – měl přinést i časový plán výstavby a včasné zajištění řemeslných dodávek.⁸⁵

Výsledek prověrky hospodárnosti projednalo 10. října 1957 kolegium ministerstva zahraničí. Následně technicko-ekonomické vyhodnocení

projektu, které na popud kolegia provedl odbor vnitřní správy, ukázalo, že předběžný rozpočet 17 432 235 Kčs uvedený v investičním úkolu neodpovídal realitě. Náklady na metr krychlový obestavěného prostoru velvyslanectví ani nedosahovaly úrovně u tehdejší typové bytové výstavby v Československu. Projekt měl přitom odpovídat náročnějším československým normám; v uvažovaných nákladech se nepočítalo ani s vnitřními zařízeními, ani s mimořádnými opatřeními kvůli klimatickým podmínkám. Podhodnoceny byly i inženýrské práce. Řešení spočívalo ve škrtech a úsporách.

Po dohodě s ministerstvem zahraničního obchodu byl „krácen objem budovy obchod. oddělení, a pokud jde o úřední budovy velvyslanectví, byly zmenšeny přijímací salony i kancelářské prostory“. ⁸⁶ V projektu bylo připuštěno pouze „nezbytně nutné zařízení se zřetelem k zachování československého standardu výstavby v pekingských klimatologických [sic!] podmín-

■ Poznámky

70 Švácha (pozn. 55)

71 Ibidem.

72 Podle původního harmonogramu však v té době měl již být hotov a čínské straně předán technický projekt a prováděcí výkresy, podle nichž měla v dubnu 1957 začít stavba.

73 Red., Návrh na československé vyslanectví, *Architektura ČSR* XVI, 1957, č. 4–5, s. 190.

74 Ibidem.

75 Ibidem.

76 Ibidem.

77 Ibidem.

78 Klimeš (pozn. 67).

79 Ibidem.

80 Ibidem.

81 A to celkem za 7 121 000 Kčs. Ibidem.

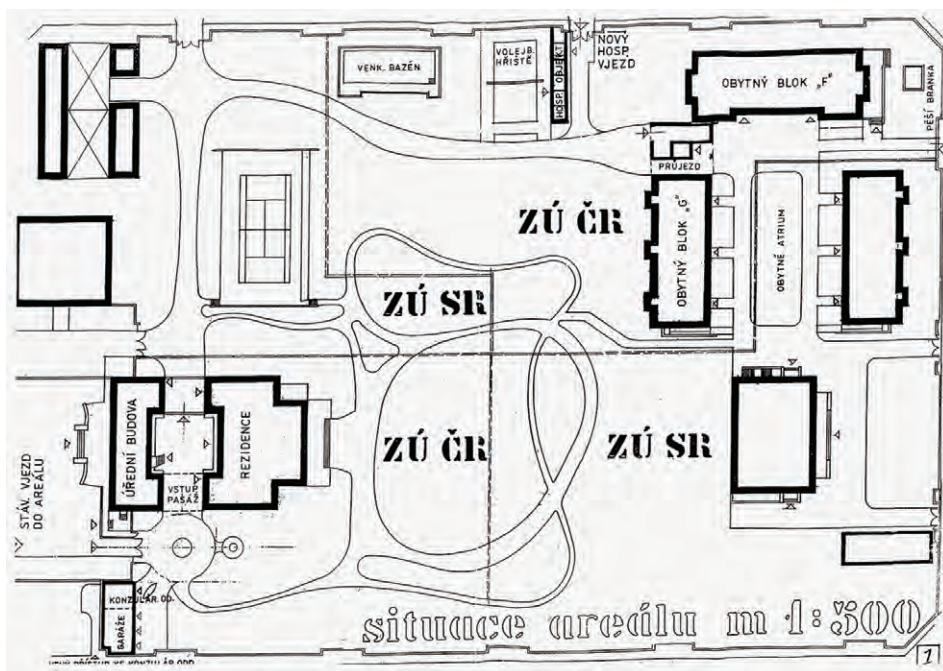
82 Ibidem.

83 Z 67 800 000 Kčs připadalo asi 23 000 000 Kčs na dodávky z čínské strany. Ibidem.

84 Náklady na výstavbu souboru zastupitelského úřadu v Moskvě činily 63 215 000 Kčs při obestavěném prostoru 64 000 m³ (včetně 42 bytů), dosáhly tedy téměř 1 000 Kčs / m³; na vnitřní zařízení připadlo 16,5 % z celkových nákladů. V případě velvyslanectví v Pekingu s 93 000 m³ a 83 byty měly výdaje na kubický metr činit 725 Kčs/m³; vnitřní zařízení mělo ukrojit z rozpočtu 12,5 %. Ibidem.

85 Odpovědnost za koordinaci dodávek z ČSR a jejich kvalitní montáž na stavbě měl převzít generální dodavatel, ustanovený SVV a MSv během projektových prací. Stal se jím národní podnik Konstruktiva, který měl s výstavbou v zahraničí zkušenosti již z meziválečné doby. Ibidem.

86 Klimeš (pozn. 67).

35

kách“.⁸⁷ Z bytové části byl vyškrtnut spojovací krček mezi dvěma bloky obsahující osm garsoniér. Z navrhovaných kanceláří zmizela umyvadla a vestavěné skříně, celý milion korun se měl ušetřit na vnitřním zařízení prostor typovým nábytkem. Úsporám padlo za obět i reprezentační sloupové před vchody do společenské budovy⁸⁸ a také skleník, pergoly a terasové zdi. O více než třetinu se snížily prostředky na uměleckou výzdobu.⁸⁹ Náklady se tímto způsobem podařilo snížit na 60 000 000 Kčs. Tato částka, jež měla figurovat v žádosti předsedovi vlády o souhlas se zvýšením rozpočtu, však byla stále výrazně vyšší než náklady schválené vládním usnesením č. 342. Kolegium *zamini* pak 6. prosince 1957 na základě zprávy finančně-hospodářského odboru ministerstva rozhodlo o dočasném zastavení přípravných prací.

Ministr zahraničí následně informoval vládní kolegy o důvodech překročení původního limitu. Záměr však následně – nejspíše na přelomu let 1957 a 1958 – prošel přípravným jednáním ve Státním výboru pro výstavbu, během něhož se „dalším prověřením výstavby, vypuštěním a zjednodušením některých zařízení“ docílilo snížení nákladů na 54 500 000 Kčs.⁹⁰ Tento výsledek projednal resort zahraničních věcí s ministerstvem financí a Státním úřadem plánovacím. Ani jeden resort však nechtěl připustit zvýšení nákladů nad úroveň schválenou vládou. Ministerstvo financí nicméně přistoupilo na nárůst rozpočtu na dopravu dodávek z ČR, režii generálního dodavatele a montážníky z ČSR o 8 300 000 Kčs, neboť na to původní rozpočet nepamatoval. Státní úřad plánovací (SÚP) však ve stanovisku z 20. ledna 1958 patrně nechtěl

připustit ani toto zvýšení, Státní výbor pro výstavbu tedy záměr odmítl projednat.⁹¹ Poněvadž navýšení rozpočtu nemělo ve vládě naději na schválení, následovalo další kolo meziresortních jednání. Představitelé SVV i SÚP jako východisko z dané situace doporučili kolegům z MZV omezit požadavky na výstavbu velvyslanectví. Pokud by se náklady na výstavbu komplexu na základě redukováného programu ministerstev zahraničí a zahraničního obchodu vešly do stanoveného limitu, bylo by možné se stavbou bezodkladně začít.⁹²

Další škrtky

Kolegium ministerstva zahraničí proto patrně v lednu 1958 uložilo resortnímu finančně-hospodářskému odboru pokračovat v zajišťování výstavby v Pekingu tak, aby byl dodržen původní rozpočet 36 480 000 Kčs.⁹³ Odbor pak provedl další revizi programové náplně II. etapy výstavby a v dohodě s příslušným teritoriálním odborem omezil požadavky promítnuté do úvodního projektu na nejmenší možnou míru, která ještě měla zajistit fungování zastupitelského úřadu. V těchto intencích pak Filsakův tým projekt II. etapy v mimořádně krátké době na přelomu ledna a února 1958 přepracoval.⁹⁴ Celková kubatura souboru se v nové studii zmenšila na pět o třetinu původního rozsahu na 59 940 m³. Prostorová redukce zasáhla jak obytné plochy, tak prostory reprezentace. Významnou úsporu přineslo zrušení bazénu a zejména dvojice reprezentačních sálů, odůvodněné „řídkostí“ jejich využívání.⁹⁵ Velké společenské akce se měly odehrávat v najatých prostorách nebo v zahradě. V bytové části padl škrtům za obět obytný

Obr. 35. Schéma rozdělení pozemku a souboru budov velvyslanectví v Pekingu mezi Českou a Slovenskou republiku, situace. Foto: MZV ČR, asi 1992.

dům D se šesti čtyřpokojovými byty pro vyšší diplomatické pracovníky. Ti měli mít nově k dispozici třípokojové byty v objektech vybudovaných v I. etapě. Vyřazením dalších bytů se jejich celkový počet snížil z 83 na 68. Další úsporu mělo přinést i rozmístění zaměstnanců velvyslanectví a obchodního oddělení v průměru po dvou v jedné místnosti. Pracovníci technického střediska měli být v jedné úřadovně nově po třech. V projektu už také nefigurovala klimatizace, zůstalo pouze větrání a chlazení. Podstatně se omezil i rozsah umělecké výzdoby.

V informativní zprávě o stavu připravenosti výstavby čs. zastupitelských úřadů v Pekingu a Pchjongjangu, určené kolegiu MZV, se krácený stavební program ospravedlňoval s poukazem na skromnost, která měla charakterizovat výstavbu našich velvyslanectví.⁹⁶ Sám Karel Filsak v písemném komentáři označil objemovou redukci a omezení vybavenosti jako přijatelné řešení snížení nákladů, „aniž by tím utrpěla architektonická vyváženost obou etap výstavby“. Upozornil však, že provedenými zásahy bylo „sestoupeno na nejnižší mez standardu kvalitní stavby v našem pojetí“.⁹⁷ Studii na zmenšený rozsah II. etapy projednal a schválil Státní výbor pro výstavbu již 4. února 1958. Potvrdila ji

■ Poznámky

⁸⁷ Ibidem.

⁸⁸ Úspora měla činit téměř zanedbatelných 90 000 Kčs. Ibidem.

⁸⁹ Z původních 4 000 000 Kčs na 2 500 000 Kčs. Ibidem.

⁹⁰ Václav Šatra – B. Klimeš, *Informativní zpráva o stavu připravenosti výstavby čs. zast. úřadů v Pekingu ČLR, (A) a Pchjongjangu KLDŘ (B)*. Archiv MZV, f. Porady kolegia 1953–1989, kart. 32.

⁹¹ Ibidem.

⁹² Ibidem.

⁹³ Ibidem.

⁹⁴ Stavební dokumentace I. etapy, tj. bytové části, se neměnila, neboť její hotový projekt byl již předán čínské straně a v případě změn by bylo ohroženo započítání stavby v březnu 1958. Ibidem.

⁹⁵ „[...] jednou, nejvýše dvakrát do roka“. Ibidem.

⁹⁶ Šigut, *Zpráva o návrhu rozpočtu na rok 1959*. Archiv MZV, f. Porady kolegia 1953–1989, kart. 37.

⁹⁷ Obdobnou prověrkou prošel i projekt zastupitelského úřadu v Pchjongjangu. Jejím účelem bylo zjednodušit a oprostit stavbu „od všech nadměrností /objemově i co do náročnosti vlastního technického provedení/“, snížit rozpočtové ceny a spotřebu materiálů, zejména těch ne-

Obr. 36. Karel Filsak – Karel Bubeníček – Jiří Louda – Jan Šrámek, soubor budov československého velvyslanectví v Pekingu, 1958–1961, úřední část hlavní budovy. Foto: Krokodyl, 2008 (Creative Commons Attribution-Share Alike 3.0 Unported). Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Czech_embassy_Beijing_6010004.JPG, vyhledáno 26. 4. 2022.

následně i vláda, když na základě návrhu předsedy SVV ve svém usnesení z 13. června 1958 stanovila nový celkový objem stavby o rozsahu 59 940 m³ jako maximální. Zároveň uložila ministru zahraničních věcí, aby zajistil úvodní projekt II. etapy, jejíž výstavba měla být kvůli vzniklým průtahům zahájena v prvním čtvrtletí roku 1959. Do té doby mělo být kvůli další redukci nákladů jednáno o snížení dodávek z ČSR a zvýšení dodávek čínských.

Stanovenou úroveň nákladů se nicméně nepodařilo dodržet. V červenci 1958 totiž vláda ČLR rozhodla o zvýšení kurzu čínské měny z 3,60 na 6,96 Kčs za 1 JMP a stavební náklady se náhle zvýšily na téměř 60 000 000 Kčs. Protože další škrty v projektu by měly fatální vliv na chod i reprezentační charakter úřadu, vláda akceptovala návrh ministra zahraničních věcí a usnesením č. 1133 ze 17. prosince 1958 zvýšila celkový investiční náklad na 59 321 000 Kčs.⁹⁸ V roce 1959 pak měla na doporučení svého předsednictva odsouhlasit zahájení výstavby II. etapy. Schválení úvodního projektu této fáze, který posvětil Státní úřad plánovací a Státní výbor pro výstavbu, bylo při dodržení celkových nákladů již pouze na ministru Davidovi.⁹⁹

Patrně během práce na úvodním projektu II. etapy vnesl autorský tým do projektu další změnu, když k oběma vstupům do reprezentační budovy připojil rozměrné markýzy s výrazným přesahem, podpořené štíhlými sloupy. „Podobná betonová deska ve funkci slunečníku, vztyčená na pilířových podpěrách, zakryla shora také budovu klubu.“¹⁰⁰ K aktuálnímu dění na soudobé světové scéně, kam se díky úspěchu na bruselském Expu roku 1958 symbolicky vrátili i českoslovenští tvůrci, se přihlásil i další člen autorského týmu, interiérový designér Zbyněk Hřivnáč, který ve spolupráci s Janem Šrámekem coby hlavním autorem interiérů navrhl mobiliář.¹⁰¹

Realizace

Oběma etapami výstavby vláda pověřila národní podnik Konstruktiva. Pro společnost, jejíž kořeny sahají do počátku 20. století a která byla v zahraničí aktivní již v meziválečné době,¹⁰² nedosahoval význam zakázky důležitosti technických staveb, které v 50. a 60. letech realizovala v Československu. Pekingská stavba však oživila exportní aktivity podniku, který následně zajišťoval výstavbu velvyslanectví v Pchjongjangu,

36

Sofii či Brazílii. Postupem doby stát Konstruktivě svěřil další stavby v Mongolsku, Sýrii, Indii a v Guineji.¹⁰³ Zadávací dopis pro stavbu v Pekingu společnost obdržela 16. září 1957.¹⁰⁴ Výstavba I. etapy, tj. tří obytných domů a společenského domu s jídelnou, školou, klubem zaměstnanců, místnosti pro lékaře ad., pak započala 14. dubna 1958.¹⁰⁵ Téhož roku, po politických prověrkách, úřady do Konstruktivy převedly Filsakův ateliér. Architekt s kolegy v podniku zůstali do roku 1960. Je otázka, zda za přesunem *západnických* tvůrců „do výroby“¹⁰⁶ nestál i zodpovědný úkol podniku v Číně.

Konstruktiva však nebyla jediným oficiálním dodavatelem stavby; protože nebylo politicky únosné, aby generálním dodavatelem byl pouze československý podnik, byla jím stanovena i Pátá stavební společnost města Pekingu. Zatímco Číňané na staveništi disponovali zhruba 200 pracovníky, za československou stranu na stavbě působili dva technici, pět stálých a devět přechodných montážníků.¹⁰⁷ Trvale byl na stavbě přítomný stavební dozor investora, autorský dozor občasně vykonával člen Filsakova týmu Jiří Louda, v době kolaudace I. etapy a výstavby

99 Ministerstvo zahraničních věcí v tomto směru nechtělo nic ponechat náhodě a „trvale sledovalo projektové práce na úvodním projektu II. etapy, aby byl co nejučelnější a náklad II. etapy byl ve stanoveném finančním limitu“. Národní archiv, fond KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha – politické byro 1954–1962.

100 Švácha (pozn. 55). Podle Rostislava Šváchy Filsakova skupina v tomto prvku i u několika dalších motivů uplatnila znalost podobných elementů, které využil Le Corbusier nedlouho předtím u staveb na Kapitolu v indickém Čandígarhu.

101 Na projektu interiérů se patrně podílela i Jiřina Loudová.

102 Připomeňme například monumentální justiční palác v Teheránu, postavený v letech 1938–1945.

103 K. Kvarda, Konstruktiva opět staví v zahraničí, *Konstruktivák V*, 1960, č. 12, 14. 6., s. 1. Státní oblastní archiv v Praze, f. Konstruktiva, kart. 28.

104 *Zpráva o kolaudaci a předání do užívání I. etapy souboru budov čs. velvyslanectví v Pekingu*. Státní oblastní archiv v Praze, f. Konstruktiva, kart. 78.

105 Stalo se tak na základě nóty mezi ministerstvem ČLR a československým velvyslanectvím v Pekingu ze dne 26. června 1959, která byla až do podpisu dodavatelské smlouvy oficiálním základním ujednáním o výstavbě mezi oběma stranami. MZV přisuzovalo pozdní započetí stavby vůči původnímu záměru nerozhodnosti čínské strany, která údajně váhala, zda pozemek pro stavbu areálu ambasády prodá, nebo pronajme. Z historie české ambasády v Pekingu (pozn. 28).

106 Rozhovor Petry Papežové se Zbyňkem Hřivnáčem, 2017. Papežová (pozn. 4), s. 18.

107 Zpráva o kolaudaci (pozn. 104).

■ Poznámky

dostatkových. Tato prověrka zároveň měla přinést další zkušenosti pro „navržení, posuzování a provádění příští výstavby zastupitelských úřadů“. Ibidem.

98 Václav Šatra, *Informativní zpráva o průběhu výstavby souboru objektů pro zastupitelský úřad v Pekingu*. Archiv MZV, f. Porady kolegia 1953–1989, kart. 40.

37

Obr. 37. Karel Filsak – Karel Bubeníček – Jiří Louda – Jan Šrámek, soubor budov československého velvyslanectví v Brásilii, 1965–1974, někdejší úřední budova (dnes objekt velvyslanectví SR). Foto: MZV ČR, nedatováno.

38

Obr. 38. Magdalena Hlaváčková – Petr Hlaváček – Ondřej Korčák, dostavba souboru budov českého velvyslanectví v Brásilii, 2008–2010, vstupní objekt s pracovištěm konzulárního oddělení. Foto: Magdalena Hlaváčková, 2010.

II. etapy Karel Bubeníček (a případně i specialisté).¹⁰⁸

Kvůli zpoždění některých materiálů a dodávek na čínské straně tempo výstavby zpočátku neodpovídalo harmonogramu. Zdržení se však na stavbě podařilo dohnat a do konce roku 1958 dohotovit hrubou stavbu. Věrní svému „ústřednímu heslu“ Skok vpřed, navrhli Číňané, že I. fázi realizace dokončí již v srpnu 1959, II. etapu pak v září–říjnu 1960, tedy o dva až tři měsíce dříve. Podmínkou pro takový ambiciózní plán bylo na československé straně zrychlit projekci II. fáze i dodávky výrobků, zařízení a materiálů. Filsakův tým projekční práce skutečně uspil a technický projekt II. etapy předal ministerstvu 15. ledna 1959.¹⁰⁹ Protože však stavba ambasády nefigurovala v seznamu akcí sledovaných vládou, a neměla proto prioritu, urychlit dodávky se nepodařilo.¹¹⁰ Navzdory proklamované snaze obou stran se I. etapa výstavby dokončila 31. ledna 1960 s několika-týdenním skluzem. Kromě komplikací s dodávkami z ČSR stavbu patrně prodloužil i důsledný stavební dozor, prováděný československou stranou kvůli zanedbatelné či dokonce nulové zkušenosti místního dodavatele s náročnějšími stavebními pracemi. Stavba se navíc potýkala s nedostatkem stavebního materiálu, protože Čínská lidová republika v roce 1959 oslavovala desetiletí své existence mohutným budováním.¹¹¹

Kolaudační komise po více než týden trvajícím jednání vydala 1. dubna 1960 předběžné povolení k užívání. Na popud velvyslance také doporučila zařadit vyškrtnutý obytný objekt D znovu do programu výstavby – areál by pak plně vyhovoval všem požadavkům.¹¹² Filsakův tým se však pokusil chybějící velkorysé byty alespoň částečně nahradit změnou původně dvoupokojových bytů v krajích dispozice prvního a druhého patra budovy E na čtyřpokojové. Naopak na přání generálního projektanta se na části fasád objektů uplatnil keramický obklad, který byl v Praze z projektu kvůli úsporám vypuštěn. Navýšení nákladů kompenzovaly úspory, dosažené díky vybavení novostaveb mobiliářem ze stávající budovy zastupitelského úřadu – pouze čtyřpokojové a třípokojové byty s osmi garsoniériami byly vybaveny novým zařízením vyrobeným dle projektu v Číně.¹¹³ Kolaudační komise pozitivně hodnotila úroveň prací, jejichž kvalita údajně převýšila „průměr dosahovaný u podobných staveb jak v ČLR, tak v ČSR“, a to jak díky československým, tak i čínským pracovníkům.¹¹⁴ Podle stavitele Kvardy z Konstruktivy I. etapy výstavby vyvolala v čínských odborných kruzích velký ohlas a stala se „účinnou propagací Československa“ a zároveň „určitým zdrojem čerpání poznatků pro čínské stavebnictví“.¹¹⁵

V době kolaudace I. etapy výstavby již přibližně rok probíhala II. fáze realizace, zahájená v lednu 1959 stavbou garáží. Čínská strana, jejíž stranické i hospodářské orgány přikládaly dokončení výstavby celého areálu značnou důležitost, předložila závazek, že II. etapu výstavby zkrátí do 30. listopadu 1960.¹¹⁶ Zpráva o kolaudaci I. etapy výstavby upozorňovala, že československá strana nesmí tento termín ohrozit zpožděním svých dodávek.¹¹⁷ Bylo zjevné, že prestiž státu neměl zajistit samotný soubor staveb a jeho forma, ale také způsob a termíny výstavby a pozornost vlády věnovaná realizaci. Ambiciózní termín dokončení se nakonec splnit nepodařilo;

výstavba nového československého úřadu byla dohotovena 29. dubna 1961 – tedy již v době, kdy Mao Ce-tung vychýlil kurs čínské politiky od směru vytyčeného Sovětským svazem. V září téhož roku zamíni vypsal veřejnou soutěž na ideový návrh areálu československého zastupitelského úřadu v Brásilii. Vedle Jozefa Chovance získali nejvyšší cenu Karel Filsak, Karel Bubeníček, Jiří Louda a Jan Šrámek. Právě na základě jejich projektu komplex velvyslanectví posléze vznikl. A nebyl poslední...

■ Poznámky

108 Ibidem.

109 Projekt vnitřního zařízení měl být předán 15. dubna 1959 (I. etapa), resp. 30. června 1959 (II. etapa). Patrně se tak také stalo. Václav Šatra, *Informativní zpráva o průběhu výstavby objektů pro ZÚ v Pekingu*. Archiv MZV, f. Porady kolegia 1953–1989, kart. 41.

110 Šatra (pozn. 98).

111 Vznikla například nová budova parlamentu na Náměstí nebeského klidu. Ibidem.

112 V případě úspor, které by umožnily areál doplnit o původně vyškrtuté prvky, měl dostat objekt D přednost před bazénem (ten mělo nahradit brouzdaliště se sprchami pro děti). Ibidem.

113 Snaha o úsporu nákladů, dosaženou využitím materiálů, které byly v Číně dostupné a poměrně levné, vedla i k dalším změnám – například k uplatnění škvárobetonového zdiva pro obvodové zdi místo plánovaného cihelného zdiva s izolační vložkou, které určoval projekt. Podobně namísto sklobetonových stěn v příchách příslušenství objektu C v suterénu a prvním patře byly provedeny pevné okenní dřevěné rámy z jasanu pro zasklení; vypuštěn byl luxferový světlík ve střešní nástavbě budovy C. Ibidem.

114 Ibidem.

115 Ibidem.

116 Ibidem.

117 Zpráva o kolaudaci (pozn. 104).

39

40

Obr. 39. Jan Bočan – Jan Šrámek – Karel Štěpánský, soubor budov československého velvyslanectví v Londýně, 1969–1970, úřední objekt. Foto: MZV ČR, nedatováno.

Obr. 40. Jan Bočan – Jan Šrámek – Karel Štěpánský, soubor budov československého velvyslanectví v Londýně, 1969–1970, úřední objekt. Foto: Kenyh Cevarov, 2014 (Creative Commons Attribution-Share Alike 3.0 Unported). Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Czech_Embassy_London_01965.JPG, vyhledáno 3. 4. 2023.

Reprezentace státu

Navzdory řadě škrtů vynikl soubor budov ambasády v Pekingu vytříbenými, noblesními formami, které se dostaly za stylový rámec moderního klasicismu. Fasádám úředního objektu s keramickým obkladem pískové barvy doplněným menšími plochami světlé omítky architekti vtiskli reprezentační charakter členěním jejich plochy mezi soklem a korunní římsou svislými články ve „vysokém řádu“. Tyto „pilastry“ zdůrazňují dělení fasád do svislých polí podle okeních os a spolu s přesahem desky ploché střechy coby korunní římsou střídavým způsobem tematizují klasický motiv podpory a břemene. Nemají však tektonickou, ale symbolickou povahu, architekti je totiž zakončili u soklu a nespojili je se zemí. Vysoký řád Filsak s kolegy uplatnili také v monumentálně řešeném reprezentačním zahradním průčelí, kde čtyři dvojice sloupů nesoú desku střešní „markýzy“. Civilně – a zcela soudobě – autoři pojalí původně klasicizující plášť bytových domů. Fasády prolomili lodžie s brutalisticky tvarovanými tělesy parapetů a mřížkami slunolamů z keramických tvarovek, jimiž reagovali na místní klimatické podmínky (mohli se jimi rovněž přihlásit k dekorativním vzorům dřevěných výplňových konstrukcí v tradiční čínské architektuře). Jako *lokální* geometrický ornament působí i horizontální řada subtilních otvorů ve fasádě pod korunní římsou.¹¹⁸

Stylový posun k internacionální pozdní moderně (modernímu dekorativismu), k němuž došlo během několika let od zpracování soutěžních studií, a snaha autorů o současné, mezinárodně srozumitelné pojetí komplexu se nejzřetelněji projevily v interiéru. V reprezentačních prostorech autoři dospěli k nadčasovému řešení – v nich se integrální součástí interiéru kromě vybraných materiálů (například kamenných dlažeb podlah) stala umělecká díla a atypické objekty. „Krystalicky tvarovaná nástěnná světla v podobě origami, geometrické zábradlí a další prvky“ v recepčním sále doplňuje monumentální mozaika Slovanů od Josefa Kaplického,¹¹⁹ „který [...] spolupracoval [i] na podobě kovových detailů zábradlí a mřížoví“.¹²⁰ V nově vybavené obytné části interiéru se uplatnil typový nábytek a svítidla z aktuální produkce podniků Umělecká řemesla Praha, Zukov a Napako.¹²¹

Úpravy fasád obytných budov, stejně jako celý vývoj projektu československé ambasády v Pekingu, svědčí o výrazném posunu v československé architektuře druhé poloviny 50. let minulého století. Jen zčásti však lze uskutečněné změny připisat proměně ideologických a stylotvorných východisek. Příprava záměru a peripetie vedoucí k jeho realizaci ukázaly, jak podstatně do podoby stavby reprezentující stát sevržený do tuhého korzetu zahraničněpolitické doktríny a zahalený ideologickou rétorikou promlouvaly ekonomické aspekty. Důvody můžeme hledat jak v tuzemském následování Chruščovova obratu směrem k ekonomizaci stavebnictví a architektury, tak v technokratické povaze státního aparátu, v němž podstatnou roli sehrávaly Státní úřad plánovací a Státní výbor pro výstavbu. Fiskální a hospodářské faktory, tj. racionální nakládání se státními prostředky v době, kdy Východ začal ekonomicky viditelně zaostávat za Západem, stály i za stylovým posunem

tehdejšího architektonického diskursu. Podstatné je pro nás rovněž zjištění, že i v hostilních podmínkách státního socialismu v Československu poloviny 50. let minulého století existoval ve státním aparátu konsenzus, že stát – socialistický stát! – má reprezentovat kvalitní architektura, zajištěná mechanismem soutěže (jakkoliv nešlo o soutěž veřejnou). Vedoucí stavebního oddělení ministerstva zahraničních věcí Václav Šatra v roce 1965 zdůraznil jak ekonomický, tak politický rozměr navrhování velvyslanectví: „Realizovat výstavbu objektů pro naše zastupitelské úřady tím nejehospodárnějším způsobem při zajištění nutné míry státní reprezentace tak, aby z architektonického výrazu i celého pojetí stavby bylo zřejmé, že jde o socialistický stát. Proto je vždy ideový návrh vypracován československým architektem [...]“.¹²² Nyní už pouze „naši architekti“ také mohli autenticky v zahraničí reprezentovat soudobou československou architekturu a poměřit ji se stavbami dalších států.¹²³

Život stavby v čase: rozdělení a dílčí úpravy

Během více než šesti desítek let od kolaudace nezaznamenal velvyslanecský komplex

■ Poznámky

118 Snad šlo o součást systému odvětrání související s tím, že z projektu byla nakonec vyškrtána klimatizace.

119 Ve fázi soutěže Josef Kaplický spolupracoval s Gustavem Paulem črtou sochařského díla při vstupní budově. Srov. Stráňák (pozn. 54), s. 123.

120 Štěch (pozn. 4), s. 20. Podle autora byl „interiér též dekorován textilem od Jiřího Johna“. Ibidem.

121 Ibidem.

122 Václav Hlinský, Stavby zastupitelských úřadů ČSSR v zahraničí, *Československý architekt* XI, 1965, č. 8–9, s. 4, cit. in: Herichová (pozn. 3), s. 32.

123 Ibidem.

41

Obr. 41. Jan Bočan – Zdeněk Rothbauer – Jan Šrámek – Jiří Náhlík, budova československého velvyslanectví ve Stockholmu, 1969–1972, pohled z ulice. Foto: Karel Štecha, nedatováno, © Národní galerie v Praze, 2023.

v Pekingu žádné zásadní stavební změny. Již v roce 1972 nicméně Pozemní stavby Gottwaldov provedly „generální opravu“ souboru. Podobně jako u dalších ambasád jeho provoz podstatně ovlivnilo rozdělení Československa na přelomu let 1992 a 1993. Slovensku připadla budova někdejšího obchodního oddělení, společenský dům, jeden z obytných domů a původní hospodářský objekt, Češi si ponechali úřední budovu a dva obytné domy. V letech 2002–2003 odbor správy majetku MZV, který zajišťuje opravy a údržbu nemovitého majetku obhospodávaného ministerstvem v ČR a v zahraničí,¹²⁴ provedl rekonstrukci vybraných interiérů, která zahrnovala výměnu oken či podlah, ale také technologií a rozvodů. Nechal rovněž vystavět nový hospodářský objekt a garáže. Před pořádáním olympijských her v roce 2008 pak realizoval vestavbu konzulárního oddělení do jednoho z bytových objektů.¹²⁵

Ačkoliv ministerstvo podle vlastního vyjádření „přístupuje ke všem objektům, které spravuje, s respektem k jejich architektonické i památkové hodnotě“,¹²⁶ uvedené úpravy svědčí o tom, že se k mimořádně kvalitní architektuře zastupitelského úřadu staví indifferently. Jakkoliv je pochopitelná nutnost přizpůsobit stavbu z přelomu 50. a 60. let minulého století soudobým požadavkům, nová okna, podlahy, svítidla či mobiliář nedosáhly úrovně původních prvků a narušily harmonické působení celku.

Obdobně lze hodnotit architektonicky banální vestavbu konzulárního oddělení. Ministerstvo architekturu velvyslanectví zcela jistě cíleně nedestruuje, zároveň však její hodnoty pietně neuchová a nestaví na nich prezentaci státu. Někdejší důležitosti pro stát architektura zastupitelského úřadu zjevně nedosahuje, její význam v reprezentaci země se omezuje na nutnou míru – prostředí ambasády je zapotřebí udržet schopné diplomatického provozu, a tedy i přiměřeně reprezentativní. Obdobně se resort zahraničních věcí staví i k řadě dalších mimořádně cenných budov českých zastupitelských úřadů z poválečné éry.

Úpravy zastupitelských úřadů a památková ochrana

Poměrně zodpovědně ministerstvo nicméně přikročilo k rekonstrukci velvyslanectví v Brasílii. Resort pro návrh rekonstrukce, která měla napravit nevyhovující technický stav budovy a upravit dispoziční uspořádání (původně výhradně obytná budova měla nově sloužit i úřadu), oslovil Magdalenu Hlaváčkovou, dceru Jana Šrámka. Drobná novostavba vstupního objektu s konzulárním oddělením patří mezi zdařilé novodobé realizace českého státu v zahraničí, jeho zaměnitelný interiér se však nemůže vyrovnat původnímu vnitřnímu prostředí. Nové interiéry získala během rekonstrukce z let 2015–2017 i budova českého zastupitelského úřadu v Londýně, jež vznikla v druhé polovině 60. let minulého století podle návrhu Jana Bočana s Janem Šrámekem a Karlem Štěpánským.¹²⁷ Originální prostředí s autorským mobiliářem a řadou uměleckých děl bylo nahrazeno všedním „kancelářským“ řešením.¹²⁸

To vyvolává otázku, jakým způsobem hodnoty těchto staveb, které stále mají nezastupitelnou roli v reprezentaci státu, účinně chránit. Pokud by se tyto objekty nacházely na tuzemské půdě, bylo by nasnadě iniciování jejich památkové ochrany. V případě ambasády v Pekingu by kromě samotných kvalit souboru legačních staveb mohly jako vodítko sloužit další realizace z téže doby, které se nacházejí na českém území, vynikají kultivovaností a noblesou a do jejich tvarosloví se otiskl obrat od historizujících forem socialistického realismu k „perretovskému“ klasicismu, případně soudobému modernismu. Památkovou ochranu získaly například kulturní domy v Ostravě (Jaroslav Fragner, realizace 1955–1959), Příbrami (Václav Hlinský, 1957–1959) či Ostravě-Porubě (Jiří Petrusiak, Čeněk Vorel, František Michališ, 1958–1961), ale také hotel Jalta v Praze (Antonín Tenzer, 1954–1958), hotel Intercontinental v Brně (Vilém Kuba s Jaroslavem Ledvinou a Miroslavem Kramolišem; Arnošt Krejza a Miloš Kramoliš se Zdeňkou Kopeckou, Miroslavem Brabcem a Zbyškem Kašparem, 1959–1962)¹²⁹ či planetárium ve Stromovce (Jaroslav Fragner s Jaroslavem Láchou a L. Švecem, 1958–1960).¹³⁰

■ Poznámky

124 OSM také plní funkci ústředního investora vůči příspěvkovým organizacím zřízeným MZV a vůči organizacím provádějícím stavebně-inženýrskou činnost pro MZV.

125 Jak autorovi textu potvrdili zástupci resortu ve vyjádření zaslaném e-mailem, pro žádou z těchto úprav nebyli osloveni původní autoři nebo jejich spolupracovníci a držitelé autorských práv. MZV, ZÚ Peking – Odpovědi na dotazy arch. Klímy, 2022.

126 Ibidem.

127 Také v tomto případě došlo k úpravě dispozičního řešení, neboť po rozdělení Československa připadla českým úřadům budova sloužící původně ubytování zaměstnanců a obchodnímu a konzulárnímu oddělení.

128 I kvůli tomu označuje autorka akademické práce o české ambasádě v Londýně Nina Machková recentní obnovu budovy za revitalizaci, „jejíž podstata spočívá v technickém uzpůsobení stavby dnešním potřebám a nedoplňuje stavbu architektonicky“. Machková (pozn. 3), s. 74–75.

129 Budova hotelu požívala památkovou ochranu v letech 1988–2015. *Památkový katalog – Hotel International*, <https://pamatkovykatalog.cz/hotel-international-15780708>, vyhledáno 5. 11. 2022.

130 Již 30 let po dokončení stavby byl na seznam kulturních památek zapsán i soubor věžových domů v Kladně-Rozdělově (1951–1957), na jehož návrhu s Josefem Havlíčkem spolupracovali i pozdější autoři projektu ambasády v Pekingu Karel Filsak a Karel Bubeníček.

42

Obr. 42. Johannes Norlander – Jonny Johansson, adaptace budovy někdejšího československého velvyslanectví ve Stockholmu na sídlo módní značky Acne Studios, 2019, pohled z ulice. Foto: Acne Studios.

Obr. 43. Jan Bočan – Zdeněk Rothbauer – Jan Šrámek – Jiří Náblik, budova československého velvyslanectví ve Stockholmu, 1970–1972, pohled do sálu. Foto: Karel Štecha, nedatováno, © Národní galerie v Praze, 2023.

Obr. 44. Johannes Norlander – Jonny Johansson, adaptace budovy někdejšího československého velvyslanectví ve Stockholmu na sídlo módní značky Acne Studios, 2019, pohled do sálu upraveného na knihovnu. Foto: Acne Studios.

Budovy českých zastupitelských úřadů v zahraničí ovšem do působnosti tuzemské památkové péče nespádají.¹³¹ I proto o objekt velvyslanectví v Pekingu její organizace doposud neprojevaly zájem.¹³² Přestože pozemky s nemovitostmi na nich stojícími představují tzv. exterritoriální území, zůstávají integrální částí státního území hostující země. Stavby na nich mohou památkou prohlásit tamější instituce – podobně jako české ministerstvo kultury nemůže za památky prohlásit stavby ve vlastnictví cizího státu. Čínské úřady podle vyjádření resortu zahraničních věcí zájem o památkové hodnoty budov českého velvyslanectví v Pekingu neprojevaly (a mimořádná architektura české ambasády navíc pro čínskou stranu údajně postrádá na důležitosti).¹³³

Památkovou ochranu kromě budov zastupitelského úřadu v Pekingu nemají ani další objekty ambasád z poválečného období, a to včetně zastupitelského úřadu v Londýně, jemuž bývá status památky mylně přisuzován.¹³⁴ Výjimku představuje budova někdejší československé a posléze české ambasády ve Stockholmu. Výji-

43

44

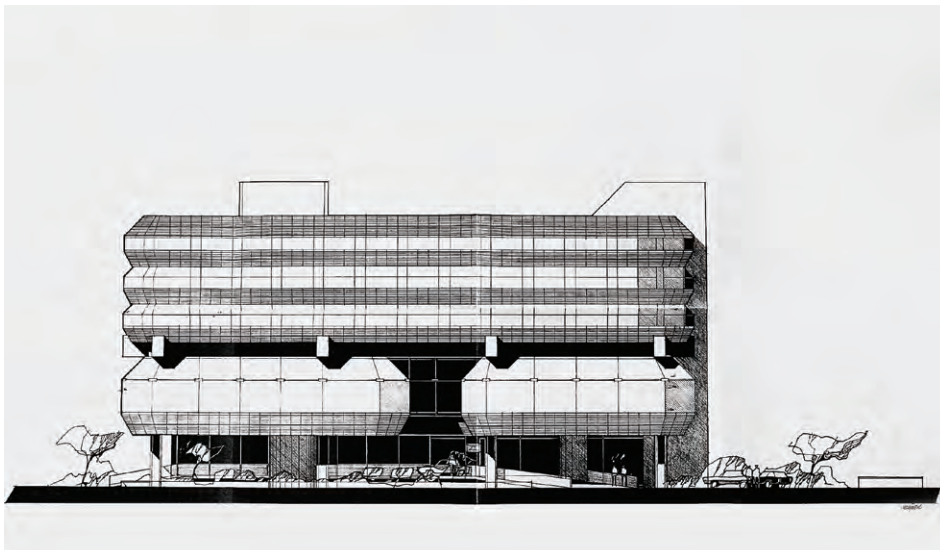
■ Poznámky

131 Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, uvádí, že nemovitosti, které jsou předmětem rozhodnutí o udělení památkové ochrany, „musí být konkrétně zapsány tak, jak jsou v době rozhodnutí zapsány v katastru nemovitostí“. Táž podmínka analogicky musí platit i u samotného návrhu na zahájení řízení. Navíc ministerstvo kultury si před prohlášením věci nebo stavby za kulturní památku má vyžádat vyjádření krajského úřadu a obecního úřadu obce s rozšířenou působností, pokud je již od těchto orgánů neobdrželo. Stavba nacházející se mimo území ČR by nemohla splnit uvedené podmínky. Výše uvedenou tezi autorovi textu potvrdil i Martin Zídek, ředitel odboru památkové inspekce ministerstva kultury. Rozhovor Petra Klímy s Martinem Zídkem, 2022.

132 MZV (pozn. 125).

133 Ibidem.

134 Viz např. ket, Česká ambasáda v Londýně dostala přestavbou svěží tvář. Budova stojí na jedné z nejdražších ulic, Česká televize, <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/2312983-ceska-ambasada-v-londyne-dostala-prestavbou-svezi-tvar-budova-stoji-na-jedne-z-vyhledano-7.11.2022>. Jak však upozornila Nina Machková, stavba nefiguruje na seznamu britských kulturních památek. Machková (pozn. 3), s. 75.

45

46

mečný brutalistický objekt, který vznikl v letech 1970–1972 podle projektu Jana Bočana, Zdeňka Rothbauera, Jana Šrámka a Jiřího Náhlíka, české zastoupení v roce 1999 opustilo, neboť se jeho provoz po přesunu slovenské legace do vlastní budovy jevil jako neudržitelný. Vzhledem k jeho kvalitám a výjimečné jednotě architektury a jejího vybavení mobiliářem a uměleckými díly došlo z hlediska reprezentace státu k nenahraditelné ztrátě. Již roku 2002, po citlivé rekonstrukci, stockholmské úřady zapsaly budovu na seznam kulturních památek kvůli její „zvláštní kulturně-historické hodnotě“.¹³⁵

Právě případ někdejší ambasády ve Stockholmu ukazuje, že památkové hodnoty nemusí narušit ani rekonstrukce, ani změna funkce. O tom ostatně svědčí i tuzemské příklady – budova bývalého Federálního shromáždění (Karel Prager, 1967–1974), památkově chráněná od

roku 2000, prošla úspěšnou transformací na muzejní objekt. Také nádražní budova v Havířově (Josef Hrejsemnou, 1964–1969), ačkoliv památkovou ochranu nezískala, si své původní architektonické kvality zachovala i po adaptaci na sportovně-společenské centrum.¹³⁶

Úvahy o památkové ochraně: ohledávání terénu

Téma památkových hodnot budov českých zastupitelských úřadů z let 1948–1989 a jejich ochrany zatím nejlépe ilustruje dění kolem české ambasády v Berlíně. Kromě památkářů ve Stockholmu to byli právě jejich berlínští kolegové, kteří projevíli snahu udělit objektu původně československého a poté českého velvyslanectví památkovou ochranu. Již v roce 2016, kdy české úřady zvažovaly demolici budovy, si na popud tehdejšího berlínského konzervátora Jörga Haspela nechali vypracovat týmem vedeným

Obr. 45. Věra a Vladimír Machoninovi, náčrty budovy československého velvyslanectví v Berlíně, 1975–1978, západní pohled. Foto: MZV ČR.

Obr. 46. Věra a Vladimír Machoninovi, budova československého velvyslanectví v Berlíně, 1975–1978, pohled z ulice. Foto: Lukáš Beran, 2009.

Rostislavem Šváchou podrobnou zprávu o objektu českého velvyslanectví, vystavěném v letech 1975–1978 na základě projektu Věry a Vladimíra Machoninových.¹³⁷ Kvůli originálnímu, nezaměnitelnému výrazu projevíli přání budovu zachovat. České straně také nabídli pomoc „odbornými znalostmi s rekonstrukcí, modernizací i energetickými úpravami“.¹³⁸ V roce 2018, rok po rozhodnutí české strany stavbu rekonstruovat, pak se záměrem zapsat budovu ambasády na seznam berlínských památek dopisem seznámili české zastoupení.¹³⁹ Christoph Rauhut, který téhož roku na pozici berlínského konzervátora vystřídal Jörga Haspela, vyjádřil přesvědčení, že „památkovou ochranu na budovu zastupitelského úřadu je možné uvalit i bez souhlasu dotyčného státu“.¹⁴⁰ S tímto názorem nesouhlasil tehdejší český velvy-

■ Poznámky

135 Stockholm, GRANEN 21, Swedish National Heritage Board Riksantikvarieämbetets, <https://bebyggelseregistret.raa.se/bbr2/anlaggning/visaVardering.raa?anlaggningId=21320000001388>, vyhledáno 7. 11. 2022. Dalšími kultivovanými dílčími úpravami objekt prošel v roce 2019.

136 Matěj Beránek, Nejhezčí sportovní hala v republice? Nádražní hala v Havířově unikla demolici a nově slouží sportu a kultuře, *Earch.cz*, <https://www.earch.cz/architektura/clanek/nejhezci-sportovni-hala-v-republice-nadrazni-hala-v-havirove-unikla-demolici-a-nove-slouzi-sportu-a-kulture>, vyhledáno 18. 12. 2022.

137 Rostislav Švácha – Lukáš Beran – Petr Klíma, *Budova zastupitelského úřadu České republiky v Berlíně*, Praha 2016 (rukopis).

138 Pavel Polák, Berlínští památkáři nesouhlasí se zvažovanou demolicí české ambasády, *iROZHLAS*, https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/berlinsti-pamatkari-nesouhlasí-se-zvazovanou-demolici-ceske-ambasady_201604140539_mtaborska, vyhledáno 15. 11. 2022.

139 Pavel Polák, Český brutalismus musí v Berlíně podle památkářů zůstat. Čechy čeká rekonstrukce ambasády a boj s azbestem, *Deník N*, <https://denikn.cz/270789/cesky-brutalismus-musi-v-berline-podle-pamatkaru-zustat-cechy-ceka-rekonstrukce-ambasady-a-boj-s-azbestem/>, vyhledáno 15. 11. 2022.

140 Ibidem. Navíc díky uvedené zprávě i díky návštěvě legace z roku 2016 má berlínská Rada památkové péče o budově dostatek dat včetně podrobné fotografické dokumentace.

slanec Tomáš Podivínský.¹⁴¹ V médiích se objevila mj. argumentace exterritorialitou,¹⁴² ta však v celé věci nehraje podstatnou roli. Vídeňská úmluva o diplomatických stycích, která kodifikuje právní normy mezinárodního práva v oblasti diplomatických styků a vztahů, sice uvádí, že místnosti diplomatické mise jsou nedotknutelné a že orgány přijímajícího státu do nich smějí vstoupit pouze se svolením šéfa mise, nevymáhá však budovu z působnosti německých úřadů.¹⁴³

K prohlášení objektu kulturní památkou navzdory nesouhlasu vlastníka dochází běžně.¹⁴⁴ Česká legislativa tento postup umožňuje v případě, že veřejný zájem na zachování památkové hodnoty objektu převládá nad soukromým zájmem vlastníka. V Berlíně by rovněž mohli poukázat na jistou reciprocitu – ambasáda Spolkové republiky Německo v Praze sídlí od roku 1974 v památkově chráněném Lobkovickém paláci.¹⁴⁵ (Na německé straně ovšem věc komplikuje dichotomie úřadů na zemské a na spolkové úrovni.)¹⁴⁶ Přestože pro české úřady by památková ochrana budovy berlínského velvyslanectví i dalších legačních staveb představovala komplikaci, vedoucí ke zvýšení nákladů při jejich úpravách i provozu, status památkové ochrany by mohl českému státu přinést i hypotetické výhody – například zmírnění požadavků hostující země na splnění normových hodnot u tepelně technických vlastností rekonstruovaného objektu. Ministerstvo zahraničních věcí ovšem coby investor „požaduje, aby objekt po rekonstrukci splňoval všechny platné technické a bezpečnostní požadavky“.¹⁴⁷

Berlínské Radě památkové péče však více než na právním statutu budovy záleží na zachování její maximální autenticity. I proto její zástupci vyjádřili přání spolupracovat s autory projektu připravované rekonstrukce; vzhledem k umístění stavby na území jedné z městských památkových zón ostatně budou návrh posuzovat.¹⁴⁸ S takovým postupem by ovšem musel souhlasit resort zahraničních věcí. Ten vypracování projektu, který má v rámci prostorové racionalizace část budovy adaptovat pro bydlení zaměstnanců i rezidenci velvyslance,¹⁴⁹ svěřil Pavle Kordovské. Architektce svá autorská práva postoupila její matka Věra Machoninová, kterou původně ministerstvo oslovilo coby spoluautorku návrhu kvůli „zachování architektonické kvality při změnách stavby“.¹⁵⁰

Východiska

Právě oslovení respektovaných architektů a architektů pro zajištění odpovídající úrovně návrhů nutných úprav existujících budov velvyslanectví se jeví jako jedno z východisek v situaci, kdy se *zamini* k jejich památkové ochraně staví pasivně. (V případě větších intervencí do staveb již nežijících autorů je samozřejmě namístě transparentní mechanismus soutěže o návrh.) Kromě ministerstva zahraničních věcí by se o ochranu

památkových hodnot českých ambasád mělo zasadit i ministerstvo kultury. Jako příklad mezíresortní spolupráce, která vedla k zajištění kvalitních projektů budov (vel)vyslanectví a odpovídající reprezentace státu v zahraničí, může sloužit tzv. meziministerská komise pro zařizování zastupitelských úřadů. Fungovala ve 20. letech minulého století díky iniciativě tehdejšího *uměleckého experta* ministerstva zahraničních věcí Jaromíra Strettiho-Zamponiho. Posuzovala budovy, jejichž koupi *zamini* zvažovalo, a návrhy jejich zamýšlených úprav. Vedle ministerstva zahraničních věcí v ní měly po jednom zástupci resorty veřejných prací, financí a školství a národní osvěty.¹⁵¹

Svoji roli v ochraně památkových hodnot by mohla sehrát i největší příspěvková organizace ministerstva kultury – Národní památkový ústav, jehož péčí vznikl metodický dokument k hodnocení a ochraně staveb druhé poloviny minulého století vzhledem k jejich možné památkové ochraně.¹⁵² Nabízí se, aby ministerstvo kultury při mezíresortních jednáních iniciovalo uplatnění dokumentu na objekty českých ambasád z tohoto období ze strany MZV. Ačkoliv by tento proces nevedl – a nemohl vést – k památkové ochraně budov, metodika by *zamini* poskytla vodítko při péči o ně i přípravě jejich úprav, na něž by měl český stát také vynaložit odpovídající finanční prostředky.¹⁵³ V posouzení případné a zároveň žádané ucelené koncepce nakládání s těmito objekty by svoji odbornou expertizu po příslušné změně statutu mohla poskytnout Komise pro ochranu památkového fondu vzniklého ve druhé polovině 20. století coby poradní orgán generální ředitelky NPÚ. V situaci, kdy k citlivé obnově význačných staveb z tohoto období, které nefigurují na seznamu kulturních památek, dochází i z iniciativy soukromých vlastníků,¹⁵⁴ by naznačené aktivity měly vést k důsledné ochraně památkových hodnot *státních* budov i mimo režim památkové péče. Český stát by se tak opět přihlásil k ocenění významu architektury pro reprezentaci země v zahraničí. V případě souboru budov velvyslanectví v Pekingu by takový přístup zároveň umožnil zachovat stávající kvalitu stavby, která stála na počátku jedinečné éry, v níž rozšiřující se skupina architektů s Karlem Filsakem v čele a s nezbytnou podporou úřadů zformovala jednu ze zásadních vrstev české architektury 20. století. Stalo by se tak nikoliv s ohledem na diplomatické vztahy s nynějším čínským režimem, ale kvůli zachování paměti a kontinuity kulturní identity českého státu.

Mgr. Ing. arch. Petr KLÍMA

Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze
klimony@gmail.com

■ Poznámky

141 Ibidem.

142 Ibidem.

143 Vídeňská úmluva o diplomatických stycích, *Ministerstvo zahraničních věcí České republiky*, https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/videnska_umluva_o_diplomatickych_stycich.html, vyhledáno 28. 2. 2022.

144 Ministerstvo zahraničních věcí ve svém vyjádření na otázku autora stran možné obrany českého státu proti prohlášení budovy památkou uvedlo, že tuto situaci není schopno posoudit. MZV (pozn. 125).

145 Objekt je nicméně ve vlastnictví českého státu a kulturní památkou se stal již roku 1958 Lobkovický palác, *Památkový katalog – Lobkovický palác*, <https://pamatkovykatalog.cz/lobkovicky-palac-3041423>, vyhledáno 16. 11. 2022.

146 Autora textu na ni upozornil Martin Zídek. Rozhovor (pozn. 131).

147 MZV (pozn. 125).

148 Polák (pozn. 139).

149 ČTK, Budova českého velvyslanectví v Berlíně si připomíná 50 let od návrhu, *archiweb*, <https://www.archiweb.cz/n/domaci/budova-ceskeho-velvyslanectvi-v-berline-si-pripomina-50-let-od-navrhu>, vyhledáno 5. 9. 2022.

150 ČTK, Projekt rekonstrukce ambasády v Berlíně vyjde na 19,5 mil. Kč, *archiweb*, <https://www.archiweb.cz/n/domaci/projekt-rekonstrukce-ambasady-v-berline-vyjde-na-19-5-mil-kc>, vyhledáno 5. 9. 2022.

151 Petr Klíma, “For Us, It Was a New and Difficult Task”: Czechoslovak Embassy Buildings in the 1918–1939 Period and the Construction of State Representation, *A&U LVII*, 2023, č. 1–2, s. 200–219 (připraveno k vydání).

152 Renata Vrabelová – Naděžda Goryczková (edd.), *Metodika hodnocení a ochrany staveb 2. poloviny 20. století (se zaměřením na architektonické dědictví 60.–70. let) vzhledem k jejich (možné) památkové ochraně*, Brno 2020.

153 Po příslušné změně statutu by svoji působnost mohla hypoteticky rozšířit Komise pro ochranu památkového fondu vzniklého ve druhé polovině 20. století, poradní orgán generální ředitelky NPÚ.

154 Zmíňme například aktuální rekonstrukci hotelu Intercontinental v Praze uskutečňovanou na základě projektu ateliéru TaK.